

Auditing and Corporate Social Responsibility: A Bibliometric Analysis of Contemporary Research Trends

Kazem Dehnad¹ , and Meysam Doaei²

1. Department of Finance, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. E-mail: irhackan@gmail.com

2. Department of Finance, Esfaryen Branch, Islamic Azad University, Esfaryen, Iran. E-mail: me.doaei@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Review Article

Article history:

Received 20 May 2023

Received in revised form 2
June 2023

Accepted 8 July 2025

Available online 23 September
2025

Keywords:

Auditing,
Corporate Social
Responsibility,
Bibliometric Analysis,
Sustainability Reporting,
Corporate Governance.

ABSTRACT

Objective: This study aims to provide a comprehensive analysis of the scholarly literature on auditing and corporate social responsibility by employing a bibliometric approach. The primary goal is to identify research trends, thematic clusters, and scientific collaboration networks within this domain. Given the rapid expansion of interdisciplinary literature and the conceptual fragmentation observed in prior studies, this research seeks to present a structured and integrative knowledge map to portray the current state of academic inquiry in the field.

Method: This is a review article based on a bibliometric methodology. The statistical population includes all articles indexed in the Web of Science database between 1973 and 2024. Following the application of inclusion and exclusion criteria, a total of 1,119 scientific articles were selected for final analysis. The data were analyzed using VOSviewer (for visualizing co-authorship networks and keyword co-occurrence), Biblioshiny (for descriptive analytics and performance evaluation of authors, journals, and countries), and SciSpace (for identifying emerging topics and citation bursts).

Findings: The results reveal three major thematic clusters in this domain: corporate social responsibility, corporate governance, and sustainability. The evolution of research shows a transition from scattered theoretical discussions in the 1970s to contemporary emphases on sustainability reporting, gender diversity, and environmental, social, and governance (ESG) factors. Countries such as the United States, China, and the United Kingdom have produced the highest volume of publications, with journals like the Journal of Business Ethics and Journal of Cleaner Production among the most frequently cited sources. Furthermore, international collaboration patterns have grown significantly, and the annual publication growth rate has reached approximately 11 percent.

Conclusion: By mapping the scientific landscape of research on auditing and corporate social responsibility, this study identifies key research gaps, leading contributors, and emerging thematic areas. The findings provide a strategic foundation for future scholarly planning by researchers, professional bodies, and policymakers. Among the study's forward-looking recommendations are the development of non-financial evaluation tools, the integration of sustainability data into auditing processes, and the promotion of global standards—particularly in countries with weaker institutional infrastructures.

Cite this article: Dehnad, K., Doaei, M., (2025). Auditing and Corporate Social Responsibility: A Bibliometric Analysis of Contemporary Research Trends. *Operational and Performance Research in Accounting and Auditing*, 5 (3), 70-106. <http://doi.org/00000000000000000000>

Introduction

1. Introduction

Corporate Social Responsibility (CSR) has gained prominence in recent decades, particularly as global organizations face mounting scrutiny over their environmental, social, and governance (ESG) practices. Auditing plays a critical role in ensuring the accountability and transparency of CSR initiatives. This extended abstract investigates these intersections through a bibliometric analysis, shedding light on evolving trends, thematic clusters, and collaborative networks within the field. A total of 1,119 articles, spanning the years 1973 to 2024, were analyzed using the Web of Science (WoS) database and tools like VOSviewer, CiteSpace, and Bibliometrix. The findings indicate a progressive shift from traditional financial auditing topics to broader themes encompassing ESG factors, gender diversity, and sustainability reporting.

2. Data Collection and Methodology

2.1 Data Selection and Refinement

The bibliometric approach relied on advanced keyword searches in the WoS database, targeting terms such as “auditing” and “CSR.” An initial pool of 1,382 articles was refined to 1,119 using specific inclusion criteria, including language (English), document type (journal articles), and temporal constraints (1973-2024). The dataset reflects diverse research dimensions, such as financial auditing, internal controls, sustainability, and corporate governance.

2.2 Tools and Analytical Framework

Three specialized tools were utilized:

- **VOSviewer** for network visualization and cluster mapping.
- **Bibliometrix** in R for statistical and descriptive analyses of publication trends, authorship, and citations.
- **CiteSpace** for identifying emerging trends, co-citation networks, and citation bursts.

The methodology comprised three distinct phases:

1. Data extraction and refinement.
2. Application of bibliometric tools to uncover patterns and thematic insights.
3. Interpretation and synthesis of results for actionable conclusions.

3. Results and Discussion

3.1 Thematic Insights and Clusters

The analysis identified three dominant thematic clusters:

1. **Corporate Social Responsibility (CSR):** Research in this cluster focuses on integrating CSR into business strategies and its implications for stakeholder engagement and trust-building. Key topics include CSR disclosures, ethical considerations, and the social license to operate.
2. **Corporate Governance:** This cluster investigates governance mechanisms, such as board diversity, executive accountability, and compliance frameworks, that influence CSR effectiveness and reporting transparency.
3. **Sustainability:** Studies in this cluster emphasize ESG metrics, sustainability reporting, and the role of auditors in ensuring organizational compliance with global sustainability standards.

3.2 Temporal Trends in Publications

The evolution of research in this domain can be categorized into four distinct periods:

1. **1973-2000:** Early theoretical explorations, focusing on foundational concepts of auditing and CSR.
2. **2001-2010:** A phase of gradual growth driven by heightened awareness of corporate transparency and accountability.
3. **2011-2020:** A period of significant expansion, characterized by increased research on the practical implications of CSR initiatives in auditing practices.
4. **2021-2024:** The most prolific period, with a marked focus on ESG integration, gender diversity, and the technological modernization of auditing practices.

3.3 Geographic and Institutional Contributions

The United States, China, and the United Kingdom emerged as leading contributors in the field, collectively accounting for a substantial share of publications and citations. Key institutions driving this research include Harvard University, the University of Cambridge, and the University of California. Cross-border collaborations have fostered knowledge exchange, particularly in interdisciplinary areas like sustainable auditing practices.

3.4 Citation Dynamics and Influential Journals

Highly cited studies were frequently published in prestigious journals, such as the *Journal of Business Ethics*, *Journal of Cleaner Production*, and *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. These publications have explored topics ranging from the financial implications of CSR to methodological advancements in sustainability auditing. The citation analysis reveals that seminal works in this field often serve as foundational references for subsequent research on ESG integration and governance.

3.5 Emerging Themes

Several emerging themes were identified, including:

- The role of artificial intelligence (AI) and machine learning in automating CSR-related audits.
- Blockchain technology for enhancing transparency and traceability in ESG reporting.

- The impact of board diversity and gender inclusion on CSR performance and organizational culture.

3.6 Challenges and Gaps

Despite the advancements, several challenges persist in the field. One notable issue is the inconsistency in CSR reporting standards across regions, which complicates cross-comparison and global benchmarking. Additionally, the integration of advanced technologies like AI and blockchain remains in its nascent stages, requiring further empirical research to understand their implications fully. Moreover, there is a lack of studies examining the role of cultural and institutional factors in shaping CSR practices, particularly in developing economies.

4. Conclusion

This bibliometric study underscores the dynamic nature of auditing and CSR research, highlighting a gradual yet significant transition towards integrating ethical, environmental, and governance considerations into auditing frameworks. The key findings are summarized as follows:

- **Shift in Focus:** Research has progressively moved beyond traditional financial metrics to encompass non-financial dimensions such as sustainability and stakeholder engagement.
- **Collaborative Networks:** Robust international collaborations have catalyzed the development of innovative auditing practices tailored to modern organizational needs.
- **Future Opportunities:** Underexplored areas, such as regional differences in CSR adoption and the intersection of auditing with emerging technologies, present avenues for further investigation.

5. Implications and Recommendations

The findings have practical implications for policymakers, auditors, and corporate executives. By adopting advanced auditing tools and frameworks, organizations can enhance the credibility of their CSR initiatives and ensure compliance with international standards. Policymakers should incentivize the adoption of technologies like blockchain and AI in auditing to promote transparency and accountability.

Future research should focus on developing holistic auditing models that integrate financial and non-financial metrics, thereby providing a comprehensive view of organizational performance. Additionally, comparative studies across regions and industries could yield valuable insights into the cultural and institutional factors influencing CSR practices.

Exploring the potential of interdisciplinary approaches by incorporating fields such as behavioral economics, data analytics, and sustainability science could also provide deeper insights into the evolving role of auditing in CSR. Emphasizing case studies and longitudinal analyses can further enhance understanding, particularly regarding the long-term impacts of CSR initiatives on organizational performance and societal well-being.

6. Additional Insights and Long-Term Implications

Auditing and CSR are increasingly intertwined with global efforts to address systemic challenges such as climate change, inequality, and corporate malfeasance. As organizations adapt to meet these demands, future research should:

- Explore region-specific auditing practices to highlight cultural and economic influences on CSR effectiveness.
- Investigate the scalability of blockchain-based auditing tools for SMEs and their broader impact on accountability.
- Analyze the integration of real-time data analytics in sustainability reporting to ensure dynamic compliance monitoring.

By addressing these areas, the discipline can continue evolving to meet the complexities of contemporary global challenges, ultimately fostering a more equitable and sustainable corporate landscape.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مقوله مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها^۱ در کنار نقش کلیدی حسابرسی در افزایش شفافیت و اعتماد عمومی، به یکی از محوری‌ترین موضوعات مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های مدیریت، حسابداری، اقتصاد و حتی جامعه‌شناسی بدل شده است (وانگ^۲، ۲۰۲۳؛ چن و همکاران^۳، ۲۰۲۳؛ هناتیشین و همکاران^۴، ۲۰۲۰). از یک سو، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به تعهد اخلاقی و داوطلبانه سازمان‌ها در قبال جامعه و ذی‌نفعان اشاره دارد و طیف گسترده‌ای از اقداماتی چون حمایت از مسائل محیطی، حقوق بشر، ارتقای رفاه کارکنان و ارائه گزارش‌های شفاف را در برمی‌گیرد (کارول^۵، ۱۹۷۹؛ لین و همکاران^۶، ۲۰۱۸). از سوی دیگر، حسابرسی به‌عنوان فرایندی مستقل و ساختاریافته، ضمانتی برای درستی اطلاعات مالی و ارزیابی انطباق آن‌ها با استانداردهای حرفه‌ای فراهم می‌آورد (آرنس^۷، ۲۰۱۹). تعامل میان این دو حوزه، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است؛ زیرا کیفیت حسابرسی می‌تواند در تبیین میزان پایداری شرکت‌ها به اصول مسئولیت اجتماعی و گزارش‌دهی پایدار تأثیر بسزایی داشته باشد (اودوایر و همکاران^۸، ۲۰۱۱).

با توجه به پیچیدگی و گستردگی ابعاد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، بسیاری از ذی‌نفعان (شامل سرمایه‌گذاران، مشتریان، کارکنان، دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی) انتظار دارند شرکت‌ها ضمن انجام فعالیت‌های اقتصادی و کسب سود، به تعهدات اخلاقی و اجتماعی خود نیز پایبند باشند (فریمن^۹، ۲۰۱۰). در این میان، حسابرسان داخلی و خارجی قادرند از طریق ارزیابی شفافیت گزارش‌ها و انطباق آن‌ها با استانداردهای پذیرفته‌شده، اطمینان‌بخشی لازم را فراهم آورند. افزون بر این، ظهور رویکردهای جدید در حوزه حسابرسی (نظیر حسابرسی عملکرد پایدار و حسابرسی گزارش‌های اجتماعی) نشان می‌دهد که فرایندهای ارزیابی مالی در حال تطبیق با انتظارات نوین اجتماعی و محیطی هستند (سیمنت و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۹؛ دیگان^{۱۱}، ۲۰۰۲). از این رو، پژوهش در باب هم‌گرایی حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به ابزاری سودمند برای درک بهتر تحولات نظری و عملی این حوزه تبدیل شده است (رونک و گابریل^{۱۲}، ۲۰۱۳). با وجود چنین اهمیتی، ادبیات پژوهشی مربوط به این حوزه، به دلیل تنوع رویکردها و بین‌رشته‌ای بودن موضوع، در معرض پراکندگی مفهومی و روش‌شناختی قرار گرفته است (کوبو و همکاران^{۱۳}، ۲۰۱۱). از این رو، استفاده از روش‌های کتاب‌سنجی^{۱۴} که امکان تحلیل نظام‌مند مطالعات پیشین و شناسایی خوشه‌های مفهومی، روندهای زمانی و شبکه‌های همکاری علمی را فراهم می‌کند، می‌تواند به درک یکپارچه و عمیق‌تر پژوهشگران و فعالان حرفه‌ای بینجامد (زوپیک و چاتر^{۱۵}، ۲۰۱۵؛ دونتو و همکاران^{۱۶}، ۲۰۲۰). در پژوهش حاضر، با اتکا به رویکرد کتاب‌سنجی، تلاش می‌شود تا چشم‌اندازی جامع از وضعیت مطالعات نوین در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ترسیم شود.

1 Corporate Social Responsibility (CSR)

2 Wang

3 Chen & et al.

4 Hnatyshyn & et al.

5 Carroll

6 Lin & et al.

7 Arens

8 O'Dwyer & et al.

9 Freeman

10 Simnett & et al.

11 Deegan

12 Ruhnke and Gabriel

13 Cobo & et al.

14 Bibliometrics

15 Zupic and Čater

16 Donthu & et al.

اهمیت حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

حسابرسی در مفهوم کلاسیک خود، فرایندی است که طی آن اسناد و صورت‌های مالی شرکت‌ها توسط افراد یا مؤسسات مستقل بررسی می‌شود تا از صحت و قابل اتکا بودن اطلاعات گزارش شده اطمینان حاصل شود (آرنس، ۲۰۱۹). این فرایند نه تنها معیار اعتماد سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان به گزارش‌های مالی شرکت‌هاست، بلکه در تصمیم‌گیری‌های کلان اقتصادی نیز نقشی کلیدی دارد (هولدر-وب و همکاران^۱، ۲۰۰۹).

در سوی دیگر، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به حوزه‌ای فراتر از الزامات قانونی اشاره دارد و ناظر بر مجموعه رفتارها، سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که شرکت‌ها در قبال جامعه و محیط‌زیست بر عهده می‌گیرند (کارول، ۱۹۷۹). براساس چارچوب نظری ذی‌نفعان، یک شرکت نه تنها موظف به تأمین منافع سهامداران خود است بلکه باید به انتظارات اخلاقی، اجتماعی و محیطی گروه‌های مختلف ذی‌نفع پاسخگو باشد (فریمن، ۲۰۱۰). این رویکرد در سال‌های اخیر، در سایه افزایش آگاهی‌های اجتماعی و تقاضای نهادهای حاکمیتی، گسترش چشمگیری یافته است (خان و همکاران^۲، ۲۰۱۳).

تعامل میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، زمانی نمود عینی بیشتری پیدا می‌کند که بحث گزارش‌دهی پایداری^۳ به میان می‌آید. در این گونه گزارش‌ها، علاوه بر داده‌های مالی، شاخص‌های محیطی، اجتماعی و حاکمیتی^۴ نیز افشا می‌شود (سازمان جهانی گزارشگری^۵، ۲۰۲۲). در چنین شرایطی، نقش حساب‌برسان در سنجش صحت و شفافیت این اطلاعات پررنگ‌تر شده و به ارکان راهبری شرکتی و سایر ذی‌نفعان در راستای تصمیم‌گیری آگاهانه کمک می‌کند (سیمنت و همکاران، ۲۰۰۹). از این‌رو، می‌توان گفت حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها دارای تعاملات هم‌افزا هستند؛ به طوری که کیفیت حسابرسی به بهبود گزارش‌دهی اجتماعی منجر شده و در مقابل، ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، فرایند حسابرسی را نیز شفاف‌تر و هدفمندتر می‌سازد (دیگان، ۲۰۱۱).

بیان مسئله و ضرورت پژوهش

با وجود پیشرفت‌های نظری و عملی در قلمرو حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، هنوز پرسش‌ها و ابهامات فراوانی باقی مانده است (رونک و گابریل، ۲۰۱۳). برای مثال، نحوه سنجش و افشای صحیح شاخص‌های مسئولیت اجتماعی و سازوکارهای اطمینان‌دهی مستقل در این حوزه، همواره مورد چالش پژوهشگران بوده است (هولدر-وب و همکاران، ۲۰۰۹). در عین حال، تفاوت‌های ساختاری و نهادی میان کشورها و صنایع گوناگون، عاملی است که تعمیم و یکپارچه‌سازی یافته‌های پژوهش‌های مختلف را دشوار می‌کند (مارتینز-فررو و گارسیا-سانچز^۶، ۲۰۱۷؛ ترلفال و همکاران^۷، ۲۰۲۰).

از سوی دیگر، ادبیات پژوهش در این حوزه به دلیل گستردگی و تنوع ابعاد آن، در معرض پراکندگی مفهومی قرار دارد. بسیاری از مطالعات، تنها به یکی از ابعاد حسابرسی (مثل حسابرسی مالی یا حسابرسی داخلی) یا مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (مثل گزارش‌دهی زیست‌محیطی یا مسئولیت اجتماعی کارکنان) پرداخته‌اند و در نتیجه، تصویری جامع از کل حوزه کمتر شکل گرفته است (دیگان، ۲۰۱۱). بدین ترتیب، با توجه به گستردگی روزافزون آثار علمی در این زمینه و ضرورت مدیریت کارآمد دانش، انجام

1 Holder-Webb & et al.

2 Khan & et al.

3 Sustainability Reporting

4 Environmental, Social, and Governance (ESG)

5 Global Reporting Initiative (GRI)

6 Martínez-Ferrero and García-Sánchez

7 Threlfall & et al.

پژوهشی که با رویکرد کتاب‌سنجی، بتواند مطالعات قبلی را به صورت نظام‌مند تحلیل کند، ضروری به نظر می‌رسد (زوپیک و چاتر، ۲۰۱۵؛ دونتو و همکاران، ۲۰۲۰).

به عبارت دیگر، این مطالعه تلاش می‌کند تا با شناسایی روندهای موضوعی، خوشه‌های پژوهشی، نویسندگان و منابع پراستناد و شبکه‌های همکاری علمی در ادبیات حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، نه تنها شکاف‌های موجود را آشکار سازد، بلکه مسیرهای احتمالی برای توسعه مطالعات آینده را نیز معرفی کند (کوبو و همکاران، ۲۰۱۱). به‌ویژه در شرایط کنونی که موضوعاتی نظیر گزارشگری یکپارچه^۱ و حسابرسی عملکرد پایدار روزبه‌روز اهمیت بیشتری می‌یابد، نتایج این پژوهش می‌تواند راهگشای پژوهشگران، مدیران و نهادهای حرفه‌ای باشد.

اهداف پژوهش

با عنایت به مباحث فوق، پژوهش حاضر تلاشی است در جهت تحلیل وضعیت پژوهش‌های نوین در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و ترسیم چارچوبی جامع از تحولات این عرصه بر اساس رویکرد کتاب‌سنجی. بدین منظور، اهداف زیر دنبال می‌شود:

- ۱) تحلیل ساختار و روندهای پژوهشی: شناسایی روند زمانی انتشار مقالات، نویسندگان و مجلات پراستناد، کشورها و مؤسسات پیشرو در تولید دانش و الگوهای همکاری علمی.
 - ۲) شناسایی محورهای موضوعی و خوشه‌های تحقیقاتی: تفکیک موضوعات کلیدی در پژوهش‌های مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و تحلیل نقاط تمرکز و خلأهای موجود در پژوهش‌ها.
 - ۳) تبیین شکاف‌ها و پیشنهاد مسیرهای آینده: ارائه تصویری روشن از کاستی‌های پژوهش‌های پیشین و معرفی حوزه‌های نوظهور و بالقوه برای مطالعات آتی.
- به این ترتیب، خروجی این پژوهش می‌تواند علاوه بر ارتقای فهم نظری، در تدوین راهبردها و سیاست‌های حرفه‌ای مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز مؤثر واقع شود. از منظر مدیریتی، شناخت درست روندهای نوین پژوهش می‌تواند مدیران ارشد سازمان‌ها و نهادهای نظارتی را در اتخاذ تصمیم‌های راهبردی و بهبود مکانیسم‌های گزارش‌دهی و حسابرسی یاری رساند (دیگان، ۲۰۱۱). در بخش‌های بعدی، با مروری بر پیشینه نظری و توضیح مفصل روش‌شناسی کتاب‌سنجی، به تبیین یافته‌های کلیدی و تحلیل نتایج خواهیم پرداخت.

مبانی نظری

در این قسمت، ابتدا مفاهیم کلیدی حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تشریح و مبانی نظری مرتبط با هر یک مرور می‌شود. سپس، با نگاهی جامع به مطالعات پیشین، مهم‌ترین دستاوردهای تحقیقات در سطح ملی و بین‌المللی بررسی خواهد شد. در نهایت، کاستی‌ها و خلأهای موجود در ادبیات پژوهش شناسایی می‌گردد تا ضرورت پژوهش حاضر در پر کردن شکاف‌های موجود روشن شود.

مفاهیم کلیدی: حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

تعریف و تبیین مبانی نظری حسابرسی، یکی از نخستین گام‌ها در درک ابعاد ارتباط آن با مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به‌شمار می‌رود. حسابرسی، فرایندی مستقل و ساختارمند است که با هدف ارزیابی اطلاعات مالی و غیرمالی شرکت‌ها انجام می‌شود و

تضمین می‌کند که صورت‌های مالی با استانداردها و مقررات حرفه‌ای سازگاری دارند (آرنس، ۲۰۱۹). این فرایند، در وهله نخست، به رفع عدم تقارن اطلاعاتی و تضاد منافع میان ذی‌نفعان و مدیریت شرکت کمک می‌کند (جنسن و مک‌کلینگ^۱، ۲۰۱۹) و از منظر نظریه اعتباردهی نیز، گزارش‌های مالی را در نزد سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان معتبرتر می‌سازد (والاس^۲، ۱۹۸۰). افزون بر این، نظریه بیمه نشان می‌دهد که حسابرسی مانند نوعی بیمه عمل می‌کند و در صورت بروز خطا یا تقلب، ذی‌نفعان می‌توانند به حسابرسان رجوع کرده و جبران خسارت را دنبال کنند (چوی و همکاران^۳، ۲۰۰۸).

در مقابل، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به تعهد شرکت‌ها در قبال جامعه و ذی‌نفعان، فراتر از تعهدات قانونی، اشاره دارد (کارول، ۱۹۷۹). این تعهد می‌تواند ابعاد گوناگونی از جمله مشارکت‌های اجتماعی، حفاظت از محیط‌زیست، رعایت حقوق کارکنان و تدوین کدهای اخلاقی را دربرگیرد (سازمان جهانی گزارشگری، ۲۰۲۲؛ ال‌کینگتون و رولندز^۴، ۱۹۹۹). نظریه ذی‌نفعان تصریح می‌کند که شرکت‌ها باید تمامی گروه‌های مرتبط با کسب‌وکار خود نظیر مشتریان، کارکنان، تأمین‌کنندگان، جامعه محلی و سهام‌داران را در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها مدنظر قرار دهند (فریمن، ۲۰۱۰). بر اساس نظریه مشروعیت نیز، افشای فعالیت‌های اجتماعی و محیطی، ابزاری برای دستیابی به مشروعیت و پذیرش اجتماعی شرکت است (دیگان، ۲۰۰۲). افزون بر این، رویکرد مسئولیت اجتماعی یکپارچه معتقد است که شرکت‌ها در صورت تلفیق اهداف اقتصادی با ملاحظات اجتماعی و زیست‌محیطی، می‌توانند علاوه بر سودآوری، رضایت جامعه و سایر ذی‌نفعان را نیز به‌دست آورند (کرامر و پورتر^۵، ۲۰۰۶).

تعامل میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در سال‌های اخیر اهمیتی مضاعف یافته است. شواهد نشان می‌دهد شرکت‌هایی که در عرصه اجتماعی و زیست‌محیطی فعال‌ترند، اغلب دارای گزارش‌های شفاف‌تر و قابل‌اتکاتری هستند (چن و همکاران، ۲۰۱۸). در این فضا، حسابرسان می‌توانند از طریق ارزیابی استانداردها و کنترل‌های داخلی، به اعتبار به اعتبار گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بیفزایند و در عین حال، با اتکا به تعهدات اجتماعی شرکت، ریسک گزارشگری مالی را کاهش دهند (سیمنت و همکاران، ۲۰۰۹). به همین دلیل، گزارشگری پایداری و حسابرسی آن در ادبیات حسابداری جایگاه برجسته‌تری پیدا کرده و الگویی برای ارائه تصویری جامع از عملکرد مالی و غیرمالی سازمان فراهم آورده است.

مرور مطالعات پیشین

مرور مطالعات انجام‌شده در سطوح ملی و بین‌المللی، گویای آن است که پژوهشگران به دو رویکرد عمده در بررسی رابطه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها توجه داشته‌اند. رویکرد نخست، استفاده از روش‌های کمی و داده‌های ثانویه برای آزمون اثر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر هزینه حسابرسی، کیفیت گزارشگری مالی یا ریسک حسابرسی است (خان و همکاران، ۲۰۱۳؛ چن و همکاران، ۲۰۱۸). در این پژوهش‌ها، از شاخص‌هایی مانند امتیازات زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی و هزینه حسابرسی استفاده می‌شود تا رابطه میان میزان پایبندی شرکت به ارزش‌های اجتماعی و شفافیت گزارش‌های مالی مشخص گردد. عمده این پژوهش‌ها در بازارهای مالی توسعه‌یافته صورت گرفته و به شناسایی الگوهای آماری در شرکت‌های بزرگ کمک کرده است.

در برخی مطالعات موردی و کیفی نیز، با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و تحلیل محتوای گزارش‌های مدیریتی، نحوه ادغام ملاحظات مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در فرایند حسابرسی بررسی شده است (مورونی و همکاران^۶، ۲۰۱۲). این پژوهش‌ها، با

1 Jensen and Meckling

2 Wallace

3 Choi & et al.

4 Elkington and Rowlands

5 Porter And Kramer

6 Moroney & et al.

پرداختن به جزئیات تجربی و زمینه‌های فرهنگی و نهادی، ابعاد مختلف عملکرد حسابرسان داخلی و مستقل را در مواجهه با مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها آشکار کرده و تأکید می‌کنند که موفقیت در اجرای سیاست‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، مستلزم توجه به چالش‌های عملیاتی و رفتاری است. از سوی دیگر، در سال‌های اخیر، رویکرد کتاب‌سنجی نیز برای تحلیل نظام‌مند مطالعات موجود به کار گرفته شده است تا پژوهشگران بتوانند شبکه همکاری‌های علمی، روندهای موضوعی و کاستی‌های احتمالی در این حوزه را شناسایی کنند (زوپیگ و چاتر، ۲۰۱۵؛ دونتو و همکاران، ۲۰۲۰).

بررسی پژوهش‌های مرتبط در ایران و سایر کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که گرایش عمده پژوهشگران به تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی، هزینه سرمایه و بازده سهام متمرکز بوده است (نوروزی و شهابی، ۱۳۹۸؛ بنابی قدیم و همکاران، ۱۴۰۱). با این حال، توجه نظام‌مند به نحوه ارزیابی اقدامات اجتماعی و زیست‌محیطی در حسابرسی و میزان تأثیر متقابل آن‌ها بر یکدیگر، به‌طور گسترده کمتر مورد مطالعه قرار گرفته است. در عین حال، تفاوت در چارچوب‌های قانونی و سطح توسعه‌یافتگی حرفه حسابرسی در کشورهای مختلف، امکان تعمیم یکپارچه یافته‌های پژوهش‌های بین‌المللی را دچار محدودیت می‌کند (ترلفال و همکاران، ۲۰۲۰).

شکاف‌های پژوهشی

مطالعه ادبیات پیشین نشان می‌دهد که با وجود دستاوردهای قابل توجه، هنوز کاستی‌ها و نقاط ضعفی در تحقیقات مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها وجود دارد. یکی از این کاستی‌ها، تنوع مفهومی و روش‌شناختی است که عمدتاً باعث شده پژوهشگران تنها بر بخشی از فرایند حسابرسی (برای مثال، حسابرسی مستقل) یا تنها بر بخشی از مسئولیت اجتماعی (مانند ابعاد زیست‌محیطی) تمرکز کنند (دیگان، ۲۰۱۱). این رویکردهای تک‌بعدی، تصویر جامعی از تعامل چندوجهی میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه نمی‌دهد. علاوه بر این، بیشتر تحقیقاتی که در سطح جهانی انجام شده، بر شرکت‌های بزرگ در کشورهای توسعه‌یافته متمرکز بوده و در نتیجه، پیامدهای فرهنگی و نهادی منحصر به فرد کشورهای در حال توسعه کمتر مورد توجه قرار گرفته است (خان و همکاران، ۲۰۱۳).

کمیاب استانداردها و شاخص‌های همسان در حوزه گزارشگری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و حسابرسی اطلاعات غیرمالی، کاستی مهم دیگری است که باعث می‌شود پژوهش‌ها عموماً از شاخص‌های متفاوت یا تعاریف گوناگون استفاده کنند و مقایسه نتایج آن‌ها با چالش روبه‌رو شود (سازمان جهانی گزارشگری، ۲۰۲۲؛ سیمنت و همکاران، ۲۰۰۹). در این شرایط، رویکرد کتاب‌سنجی می‌تواند کمک کند تا ضمن مرور نظام‌مند یافته‌ها، حوزه‌های بالقوه برای پژوهش‌های آتی روشن شود. پژوهش حاضر نیز با تکیه بر این رویکرد، می‌کوشد تا با تحلیل جامع مطالعات، تصویری یکپارچه از نحوه ارتباط میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه دهد و شکاف‌های مفهومی و کاربردی را نمایان سازد. این تلاش می‌تواند به سیاست‌گذاران، مدیران و نهادهای حرفه‌ای کمک کند تا با درک دقیق‌تر پیوند میان شفافیت مالی و تعهدات اجتماعی، برای تقویت هر دو حوزه گام بردارند.

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد کتاب‌سنجی^۱ انجام شده و فرایند آن در سه مرحله اصلی دنبال می‌شود: (۱) انتخاب پایگاه داده و تعریف پرسش جست‌وجو، (۲) استخراج و پالایش داده‌ها بر اساس معیارهای ورود و خروج و (۳) انتخاب ابزارها و روش‌های تحلیل کتاب‌سنجی. در ادامه، هر یک از این مراحل تشریح می‌شود.

انتخاب پایگاه داده

نخستین گام در مطالعات کتاب‌سنجی، برگزیدن یک پایگاه داده معتبر و جامع است. در این پژوهش، پایگاه وب آو ساینس^۱ به‌عنوان منبع اصلی گردآوری داده‌ها در نظر گرفته شد. دلیل اصلی استفاده از وب آو ساینس، گستردگی پوشش آن در حوزه‌های مختلف علمی و نیز ارائه شاخص‌های کتاب‌سنجی پیشرفته مانند تعداد استنادها، شاخص h، شبکه‌های هم‌استنادی و امکان ردیابی روندهای همکاری‌های علمی است (مارتین-مارتین و همکاران^۲، ۲۰۱۸). این پایگاه داده، با دارا بودن استانداردهای سخت‌گیرانه در نمایه‌سازی مجلات علمی، از دقت و کیفیت بالایی برخوردار بوده و انتخاب مناسبی برای تحلیل‌های کتاب‌سنجی محسوب می‌شود.

استخراج و پالایش داده‌ها

پس از انتخاب پایگاه وب آو ساینس، مرحله استخراج و غربال داده‌ها انجام شد. برای جست‌وجوی جامع و دقیق مقالات، ترکیبی از کلیدواژه‌های مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها، مطابق با جدول (۱)، مورد استفاده قرار گرفت. دستور جستجوی نهایی به شرح زیر تدوین شد:

دستور جستجو

```
TS=("Audit*" OR "Auditing" OR "Financial Audit" OR "Internal Audit") AND
TS=("Corporate Social Responsibility" OR "CSR" OR "Social Responsibility" OR "Sustainability Reporting")
```

به منظور دستیابی به مقالات معتبر و متمرکز بر هدف پژوهش، محدودیت‌هایی شامل نوع سند (مقاله علمی)، زبان انتشار (انگلیسی)، محل انتشار (مجلات علمی) و بازه زمانی (۱۹۷۳ تا ۲۰۲۴) در جستجو اعمال شد. همچنین، به منظور حفظ کیفیت و تمرکز پژوهش، مواردی همچون مقالات مروری، مقالات کنفرانسی، فصول کتاب، مقالات پیش‌چاپ، سرمقاله‌ها، نامه‌ها و نظرات از دامنه مطالعه خارج شدند. این معیارهای ورود و خروج که در جدول (۱) نیز خلاصه شده‌اند، با هدف تمرکز بر مقالاتی اعمال شد که به‌طور مشخص به بررسی ارتباط میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداخته‌اند.

جدول ۱. جستجوی پایگاه داده وب آو ساینس برای تحقیق "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"

مستثنی‌ها	شامل شده‌ها	کلمات کلیدی مورد استفاده
<ul style="list-style-type: none"> - مقالات مروری - مقالات کنفرانسی - فصول کتاب - مقالات منتشرشده در وبسایت‌های پیش‌چاپ - نظرات، سرمقاله‌ها و نامه‌ها - مفاهیم نامرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها 	<p>نوع سند: مقاله (Article)</p> <p>زبان انتشار: انگلیسی</p> <p>نوع انتشار: مقالات مجلات علمی</p> <p>بازه زمانی انتشار: ۱۹۷۳ تا ۲۰۲۴</p>	<p>Audit* OR Auditing OR "Financial Audit" OR "Internal Audit" AND "Corporate Social Responsibility" OR CSR OR "Social Responsibility" OR "Sustainability Reporting"</p>

با اعمال این فیلترها، در مرحله نخست، ۱۳۸۲ رکورد شناسایی شد. سپس، فرایند غربالگری به صورت چندمرحله‌ای (شناسایی، غربالگری، ارزیابی صلاحیت و شمول نهایی) دنبال گردید تا منابع تکراری، نامرتبط یا فاقد معیارهای لازم حذف شوند (هاداوی و

1 Web of Science (WoS)

2 Martín-Martín & et al.

همکاران^۱، (۲۰۲۲). در پایان، ۱۱۱۹ مقاله علمی باقی ماند که معیارهای ورود به پژوهش را دارا بودند. کلیه این مقالات در فرمت‌های مختلف (از جمله .ris و .csv). دریافت و برای انجام تحلیل کتاب‌سنجی آماده گردید.

ابزارها و روش‌های تحلیل کتاب‌سنجی

سومین مرحله، تعیین ابزارها و روش‌های تحلیل کتاب‌سنجی برای مطالعه حاضر است. در این پژوهش، از سه ابزار کلیدی بهره گرفته شد:

(۱) کتابخانه کتاب‌سنجی R و رابط کاربری بیبلیوشاینی^۲ کتابخانه بیبلیومتريکس^۳ که توسط آریا و کوکورولو^۴ (۲۰۱۷) توسعه یافته است، مجموعه‌ای از توابع را برای تحلیل کمی در مطالعات کتاب‌سنجی فراهم می‌کند. رابط کاربری بیبلیوشاینی نیز این امکان را می‌دهد تا داده‌های استخراج‌شده از وب آو ساینس در فرمت .csv. مستقیماً و بدون نیاز به کدنویسی در محیط R بارگذاری شوند. از این ابزار برای تولید آمارهای توصیفی (مانند روند زمانی انتشارات، میزان استاد، نویسندگان پراستناد) و شناسایی ساختار کلی ادبیات استفاده شد.

نرم افزار وس ویوور^۵ (ون اک و والتمن^۶، ۲۰۱۷) به شکل گسترده‌ای برای ترسیم و مصورسازی شبکه‌های کتاب‌سنجی از جمله هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها، هم‌تألیفی نویسندگان و هم‌استنادی منابع به کار می‌رود. در این مطالعه، فایل .csv. خروجی از وب آو ساینس پس از پالایش اولیه، در نرم افزار وس ویوور بارگذاری شد تا خوشه‌های پژوهشی اصلی و نقشه‌های کلیدواژه‌ای در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ترسیم شود (کاپوتو و کارگینا^۷، ۲۰۲۲؛ گولریا و کاتور^۸، ۲۰۲۱).

(۲) نرم‌افزار اسپیس^۹ (ژائو و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۳) بر نقشه‌برداری علمی و شناسایی روندهای نوظهور در ادبیات پژوهش متمرکز است. فایل .ris. مربوط به ۱۱۱۹ مقاله منتخب، در نرم‌افزار اسپیس پردازش شد تا جهش‌های استنادی^{۱۱} و حوزه‌های داغ پژوهشی شناسایی شود. این تحلیل به درک الگوهای تکاملی و شناخته‌شدن ناگهانی برخی موضوعات در بازه زمانی مشخص کمک می‌کند.

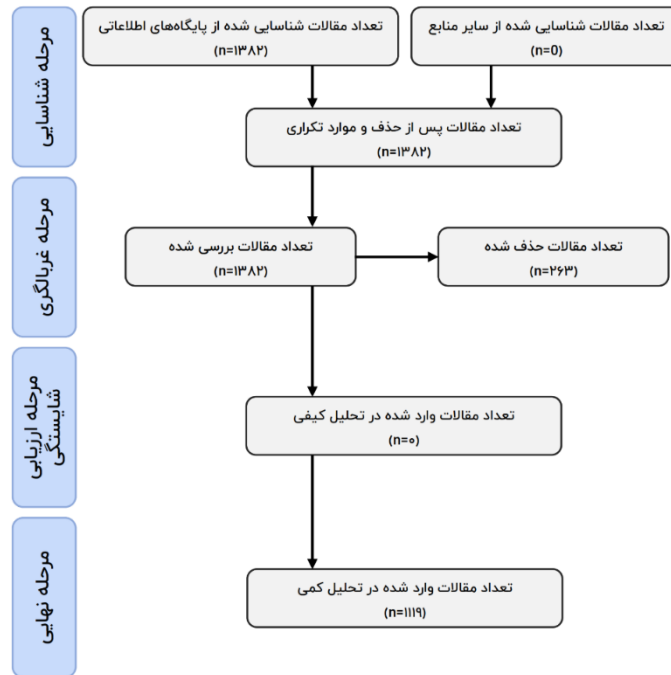
فرایند تحلیلی و نمودار جریان داده‌ها

شکل (۲) برگرفته از پژوهش هادوی و همکاران (۲۰۲۲) است، فرایند چهارمرحله‌ای جست‌وجو و انتخاب مقالات را به صورت شماتیک نمایش می‌دهد. این مراحل عبارتند از:

(۱) شناسایی^{۱۲}: استخراج اولیه داده‌ها از پایگاه وب آو ساینس بر اساس کلیدواژه‌های تعریف‌شده، که در این مرحله ۱۳۸۲ رکورد به‌دست آمد.

1 Haddaway & et al.
2 Biblioshiny
3 Bibliometrix
4 Aria and Cuccurullo
5 VOSviewer
6 Van Eck And Waltman
7 Caputo and Kargina
8 Guleria and Kaur
9 CiteSpace
10 Zhao & et al.
11 Citation bursts
12 Identification

- (۲) غربالگری^۱: بررسی رکوردها بر مبنای عنوان و چکیده و حذف مقالات نامرتبط یا تکراری.
- (۳) ارزیابی صلاحیت^۲: ارزیابی دقیق متن کامل مقاله‌ها برای اطمینان از انطباق با معیارهای ورود؛ در این مرحله هیچ مطالعه‌ای از نظر ارزیابی کیفی حذف نشد.
- (۴) شمول نهایی^۳: در نهایت، ۱۱۱۹ مقاله برای تحلیل کمی انتخاب شد که وارد فاز کتاب‌سنجی گردید.

شکل ۱. نمودار جمع‌آوری داده‌ها

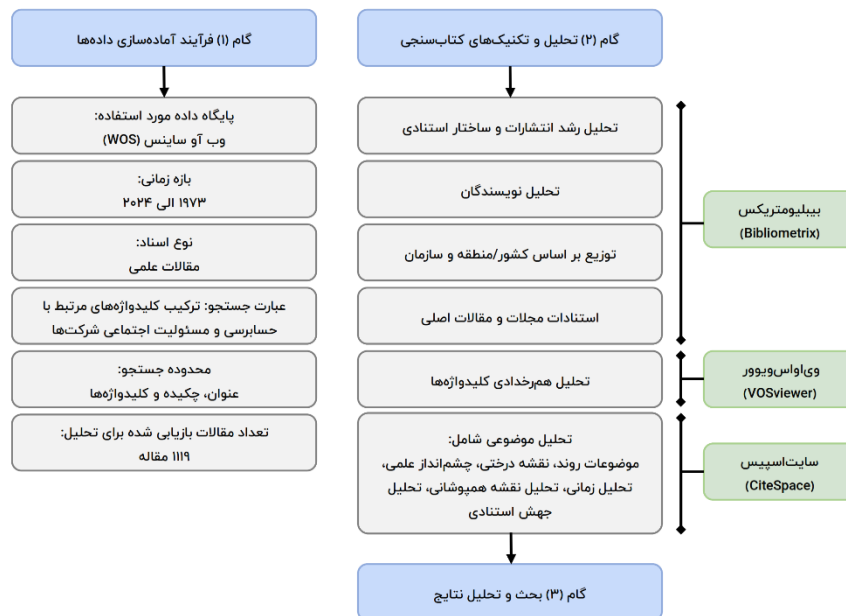
پس از دریافت داده‌ها در فرمت‌های .tis و .csv، ابتدا نرم‌افزار R (همراه با بسته کتاب‌سنجی) نصب گردید. سپس، رابط کاربری بیبلیوشاینی بدون نیاز به کدنویسی برای بارگذاری فایل .csv. فراخوانی شد. خروجی‌های توصیفی به صورت فایل‌های اکسل (.csv) و نمودارهای شبکه (.png) به دست آمدند. در ادامه، با نصب نرم‌افزار اسپیس، فایل .tis. مقالات منتخب وارد این ابزار شد و پس از اعمال فرایند تبدیل داده‌ها^۴، برای تحلیل استنادی و ترسیم نقشه‌های علمی آماده گردید. برای تحلیل حساسیت و ایجاد نقشه‌های جامع‌تر، از نرم‌افزار وس ویور نیز برای بررسی هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها و همکاری‌های علمی استفاده شد (کاپوتو و کارگینا، ۲۰۲۲؛ گولریا و کاتور، ۲۰۲۱).

مراحل کلی تحلیل کتاب‌سنجی بر اساس شکل (۲) در سه گام خلاصه می‌شود:

- (۱) آماده‌سازی داده‌ها: دانلود و پالایش رکوردها، حذف موارد تکراری و غیرمرتبط و نهایی‌سازی مجموعه مقالات برای بررسی.
- (۲) تحلیل کتاب‌سنجی: استفاده از بسته کتاب‌سنجی در نرم‌افزار R برای توصیف کلی، نرم‌افزار وس ویور برای مصورسازی شبکه‌ها و نرم‌افزار اسپیس برای کشف روندها و جهش‌های استنادی.

۳) تحلیل نتایج: ترکیب و تفسیر خروجی‌های به‌دست‌آمده از ابزارهای مختلف، نتیجه‌گیری درباره ساختار علم در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و شناسایی شکاف‌های احتمالی برای پژوهش‌های آتی.

با این رویکرد نظام‌مند، پژوهش حاضر تلاش می‌کند تصویری کامل از وضعیت انتشارات علمی در تقاطع حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه داده و روندهای کلیدی، حوزه‌های نوظهور و شبکه‌های همکاری علمی را شناسایی نماید.

شکل ۲. نمودار فرآیند تحلیلی اتخاذ شده

یافته‌های پژوهش

تحلیل عملکرد

این مطالعه شامل ارزیابی انتشارات از طریق تحلیل توصیفی دقیق، بررسی نرخ رشد سالانه انتشارات و ارزیابی میانگین تعداد استنادات به ازای هر مقاله است. نمودار سنکی برای مقایسه سه حوزه متفاوت استفاده شده است، از جمله شناسایی مجلات با بیشترین تعداد انتشارات و استنادات و همچنین سازمان‌ها و مقالاتی که بالاترین تعداد انتشارات و استنادات را دارند. این مطالعه همچنین نویسندگان و کشورهایی را که بالاترین بهره‌وری را از نظر تعداد انتشارات و استنادات دارند، شناسایی می‌کند.

نمای کلی پایگاه داده

تحلیل‌های توصیفی برای داده‌های مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" با استفاده از ابزار بیبلیوشاینی انجام شد. اطلاعات اصلی فایل داده‌ها در شکل (۳) نشان داده شده است.

در پایگاه داده وب آو ساینس، مقالات مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" در بازه زمانی ۱۹۷۳ تا ۲۰۲۴ بررسی شده‌اند. این جستجو شامل ۱۱۱۹ سند از ۳۹۴ منبع (مانند مجلات، کتاب‌ها و غیره) بوده است. میزان رشد سالانه انتشار مقالات ۱۱/۰۶ درصد است. میانگین سن اسناد ۵/۴۳ سال و میانگین استناد به هر سند ۲۹/۱۸ استناد می‌باشد.

از مجموع ۲۶۷۶ نویسنده، ۱۴۱ نفر مقالاتی به صورت تک‌نویسنده منتشر کرده‌اند. در حوزه همکاری بین نویسندگان، ۳۳/۶۹ درصد از اسناد دارای همکاری‌های بین‌المللی هستند. همچنین، تعداد نویسندگان به ازای هر سند ۲/۸۴ نویسنده است.

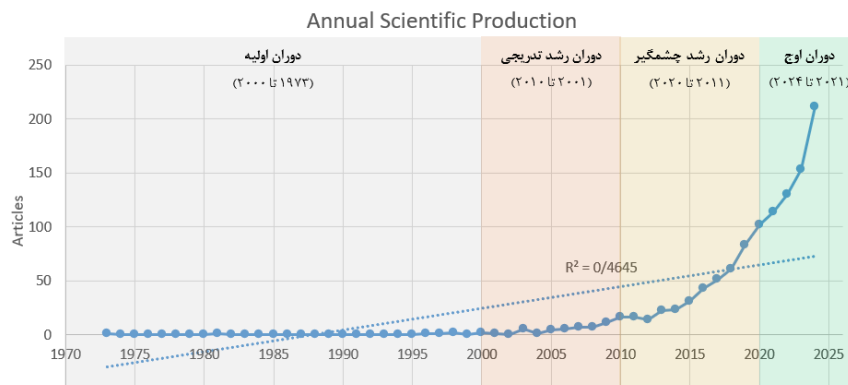
کلیدواژه‌های نویسندگان (DE) شامل ۲۸۵۰ مورد و تعداد کل منابع مورد استناد ۴۹۸۲۵ منبع بوده است.

شکل ۳. اطلاعات اصلی

افزایش سالانه در تعداد مقالات

نمودار "تولید علمی سالانه" نشان‌دهنده روند رشد مقالات مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۴ است که به چهار دوره متمایز تقسیم شده است. در دوران اولیه (۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰)، تولید علمی بسیار محدود و پراکنده بوده و بیشتر به مباحث نظری پرداخته شده است. دوران رشد تدریجی (۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰) با افزایش آهسته مقالات همراه بود که ناشی از توجه به شفافیت مالی و پایداری در سیاست‌های سازمانی بود. در دوران رشد چشمگیر (۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰)، پژوهش‌ها با تمرکز بر تأثیرات عملی مسئولیت اجتماعی بر حسابرسی، به شدت افزایش یافت و تعداد مقالات در سال ۲۰۲۰ به ۱۷۵ مقاله رسید. سرانجام، دوران اوج (۲۰۲۱ تا ۲۰۲۴) با رشد بی‌سابقه مقالات همراه بود، به طوری که در سال ۲۰۲۳ تعداد مقالات از ۲۰۰ فراتر رفت. این روند نشان‌دهنده توجه روزافزون به نقش حسابرسی در تضمین شفافیت و پاسخگویی در گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و اهمیت فزاینده این موضوع در جامعه علمی است. همکاری‌های بین‌المللی و توسعه ابزارهای تحلیلی پیشرفته از عوامل کلیدی این رشد به شمار می‌روند.

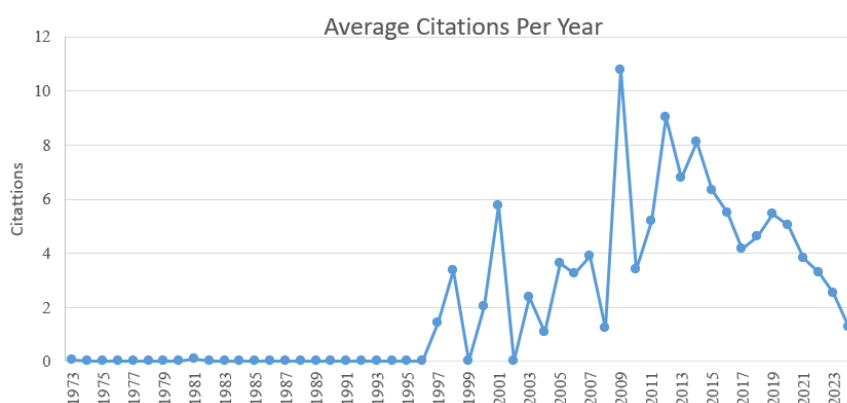

شکل ۴. روند تولیدات علمی سالانه در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

وضعیت میانگین استنادهای سالانه

در نمایه زمانی ارائه‌شده در شکل (۵) مربوط به سال‌های ۱۹۷۳ تا ۲۰۲۴، می‌توان مشاهده کرد که در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ تقریباً هیچ فعالیت چشمگیری در این حوزه صورت نگرفته و مقدار شاخص در بیشتر سال‌ها صفر بوده است. از اواسط دهه ۱۹۹۰، اعداد اندکی در نمودار ظاهر می‌شود که نشان‌دهنده آغاز توجه پژوهشگران به پیوند میان حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌هاست. روند رشد از سال ۱۹۹۷ با رقم ۱/۴۱ و به‌ویژه از سال ۱۹۹۸ با مقدار ۳/۳۶ سرعت بیشتری می‌گیرد و در سال ۲۰۰۱ به اوج مقطعی ۵/۷۶ می‌رسد. در سال ۲۰۰۹ با مقدار ۱۰/۷۶، نمودار یکی از بیشترین جهش‌ها را نشان می‌دهد که احتمالاً ناشی از انتشار مقالات تأثیرگذار یا ارجاعات گسترده در این دوره است. از سال ۲۰۱۰ به بعد، با وجود نوسانات گاه‌به‌گاه، ارقام عموماً بالای

۳ تا ۵ ثبت شده و هرچند در سال‌های اخیر (نظیر ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴) مقداری کاهش (به ترتیب ۲/۵۴ و ۱/۲۷) دیده می‌شود، این امر اغلب ناشی از فاصله زمانی کوتاه میان انتشار مقاله و ثبت ارجاعات است. در کل، نمودار نشان می‌دهد که مطالعات مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تا اوایل دهه ۱۹۹۰ در سطح بسیار محدودی قرار داشت، اما به تدریج از اواخر دهه ۱۹۹۰ و به‌ویژه بعد از ۲۰۰۰، رشد معنادار یافته و در برخی سال‌ها با جهش‌هایی قابل توجه روبه‌رو شده است. این روند صعودی، بیانگر نقش روزافزون مسئولیت اجتماعی در تحلیل‌های حسابرسی و توجه فزاینده پژوهشگران به ابعاد پایداری و پاسخ‌گویی شرکت‌هاست.

شکل ۵. میانگین استنادات سالانه به مقالات حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

نمودار سانگی

در نمودار "سه‌میدانی"^۱ ارائه‌شده، سه پارامتر اصلی شامل مجله (SO)، نویسنده (AU) و کشور (AU_CO) به‌عنوان عوامل مرتبط با یکدیگر تحلیل شده‌اند. اندازه کاشی‌ها و خطوط ارتباطی در این نمودار نشان‌دهنده شدت و اهمیت ارتباط میان این پارامترها است.

بر اساس اطلاعات ارائه‌شده در شکل (۶)، مجلاتی مانند "مجله تولید پاک"^۲، "مجله اخلاق کسب‌وکار"^۳ و "مجله حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی"^۴ در میان برترین مجلات مرتبط با این حوزه قرار دارند. از نظر نویسندگان، حسینی^۵، قاسم^۶ و گارسیا-سانچز^۷ و به‌عنوان نویسندگان پیشرو در این حوزه معرفی شده‌اند. همچنین، کشورهای پیشرو شامل بریتانیا، اسپانیا و مالزی هستند که بیشترین ارتباط و همکاری علمی را در این حوزه داشته‌اند.

اندازه جعبه‌های هر پارامتر، مانند نویسنده یا مجله، نمایانگر سهم و تأثیر آن‌ها در پژوهش‌های مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" است. این تحلیل نشان می‌دهد که نویسندگان برجسته و کشورهای فعال با انتشار مقالات در مجلات معتبر، نقشی کلیدی در توسعه و گسترش این حوزه علمی ایفا کرده‌اند.

1 Three-Field Plot

2 Journal of Cleaner Production

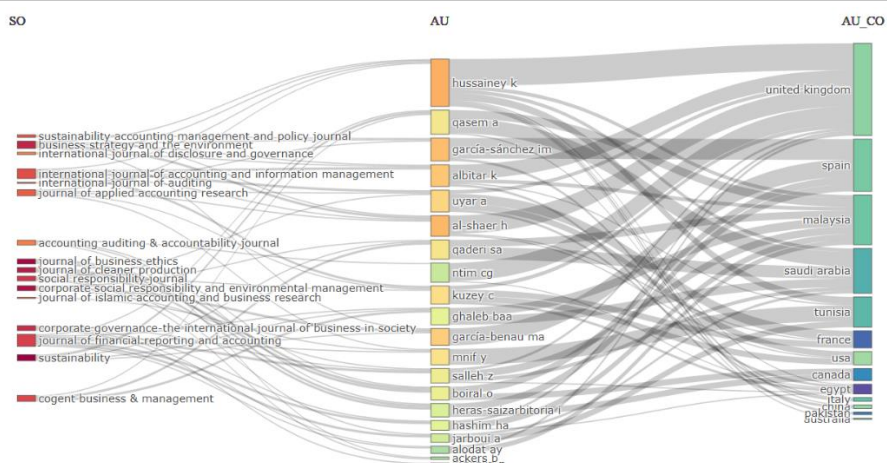
3 Journal of Business Ethics

4 Accounting, Auditing & Accountability Journal

5 Hussainey K.

6 Qasem A.

7 Garcia-Sanchez I.M.

شکل ۶. نمودار جریان‌های سنکی برای ارتباط میان مجلات، نویسندگان و کشورها

پراستنادترین مجلات

رتبه‌بندی مجلات منبع برای حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر اساس تعداد کل استنادات (TC^۱) در جدول (۲) ارائه شده است. طبق جدول (۲)، تحلیل پراستنادترین مجلات نشان می‌دهد که "مجله اخلاق کسب‌وکار" با ۵۱۸۷ استناد و شاخص h برابر با ۳۰، بیش‌ترین مجله در حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" است. پس از آن، "مجله تولید پاک" با ۱۱۶۹ استناد و شاخص h برابر با ۱۸، به دلیل تمرکز بر پایداری و تولید پاک، جایگاه دوم را دارد. مجلات "حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی"^۲ و "راهبرد کسب‌وکار و محیط زیست"^۳ نیز به ترتیب با ۱۱۴۷ و ۱۱۴۴ استناد، از دیگر منابع کلیدی در این حوزه هستند. همچنین، مجله "پایداری"^۴ با بالاترین تعداد مقالات (۶۷ مقاله) و تأثیر استنادی بالا، نقش برجسته‌ای در سال‌های اخیر ایفا کرده است.

جدول ۲. پراستنادترین مجلات در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکتی

سال شروع انتشار	تعداد انتشارات (NP)	تعداد کل استنادات (TC)	h_index	منبع (نام مجله)
۱۹۹۸	۴۵	۵۱۸۷	۳۰	مجله اخلاق کسب‌وکار
۲۰۱۲	۲۹	۱۱۶۹	۱۸	مجله تولید پاک
۲۰۱۴	۱۲	۱۱۴۷	۱۰	مجله حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی
۲۰۱۳	۲۷	۱۱۴۴	۱۶	مجله راهبرد کسب‌وکار و محیط زیست
۲۰۱۲	۲	۱۱۳۴	۲	مجله بررسی حسابداری ^۵
۲۰۱۶	۶۷	۱۰۰۳	۱۸	مجله پایداری
۲۰۱۳	۳۱	۹۳۳	۱۴	مجله مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و مدیریت محیط زیست ^۶
۲۰۰۳	۶	۹۲۴	۶	مجله مدیریت زنجیره تأمین ^۷
۲۰۰۷	۲۵	۸۳۵	۱۳	مجله مسئولیت اجتماعی ^۸
۲۰۱۰	۵	۶۳۱	۴	مجله بین‌المللی مدیریت عملیات و تولید ^۹

- 1 Total Citations (TC)
- 2 Accounting, Auditing & Accountability Journal
- 3 Business Strategy and the Environment Journal
- 4 Sustainability Journal
- 5 Accounting Review
- 6 Corporate Social Responsibility and Environmental Management
- 7 Supply Chain Management-An International Journal
- 8 Social Responsibility Journal
- 9 International Journal of Operations & Production Management

مرتبط‌ترین مؤسسات علمی

تحلیل مؤسسات علمی فعال در حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" نشان می‌دهد که دانشگاه صفاقس^۱ با انتشار ۴۲ مقاله، بیشترین مؤسسه در این زمینه است. این دانشگاه نقش برجسته‌ای در توسعه ادبیات علمی مرتبط با حسابرسی و مسئولیت اجتماعی ایفا کرده است. پس از آن، بانک دانش مصر^۲ با ۲۸ مقاله در جایگاه دوم قرار دارد که نشان‌دهنده اهمیت این مرکز در ارتقای پژوهش‌های مرتبط در منطقه خاورمیانه است.

از دیگر مؤسسات پیشرو می‌توان به دانشگاه نیو ساوت ولز سیدنی^۳ با ۲۲ مقاله و دانشگاه لندن^۴ و دانشگاه پورتموث^۵ با ۲۰ مقاله اشاره کرد. این مؤسسات، به‌ویژه در مناطق استرالیا و بریتانیا، تأثیر مهمی در پژوهش‌های این حوزه داشته‌اند. همچنین، دانشگاه اوتارا مالزی^۶ با ۱۹ مقاله و دانشگاه سالامانکا^۷ با ۱۶ مقاله نمایانگر مشارکت فعال در تولید دانش مرتبط در آسیا و اروپا هستند. سایر مؤسسات نظیر دانشگاه موناخ^۸، دانشگاه علوم اقتصادی بخارست^۹ و نظام آموزش عالی مشترک‌المنافع پنسیلوانیا^{۱۰} نیز با تعداد مقالات قابل توجه، نقش مؤثری در گسترش ادبیات علمی این حوزه ایفا کرده‌اند.

جدول ۳. مرتبط‌ترین مؤسسات علمی در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر اساس تعداد مقالات منتشرشده

نام مؤسسه	کشور	تعداد مقالات
دانشگاه صفاقس	تونس	۴۲
بانک دانش مصر (EKB)	مصر	۲۸
دانشگاه نیو ساوت ولز سیدنی	استرالیا	۲۲
دانشگاه لندن	انگلستان	۲۰
دانشگاه پورتموث	انگلستان	۲۰
دانشگاه اوتارا مالزی	مالزی	۱۹
دانشگاه سالامانکا	اسپانیا	۱۶
دانشگاه موناخ	استرالیا	۱۵
دانشگاه علوم اقتصادی بخارست	رومانی	۱۳
نظام آموزش عالی مشترک‌المنافع پنسیلوانیا (PCSHE)	ایالات متحده آمریکا	۱۳

پراستنادترین نویسندگان

تحلیل نویسندگان برجسته در حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" نشان می‌دهد که کیم^{۱۱}، پارک^{۱۲} و ویر^{۱۳} هر کدام با ۱۰۹۰ استناد و یک مقاله منتشرشده ($NP^{14}=1$)، پراستنادترین نویسندگان این حوزه هستند. این استنادها نشان‌دهنده تأثیر عمیق مقالات آن‌ها بر جامعه علمی است، اگرچه تعداد مقالات منتشرشده توسط این نویسندگان محدود است.

1 Université de Sfax

2 Egyptian Knowledge Bank (EKB)

3 University of New South Wales Sydney

4 University of London

5 University of Portsmouth

6 Universiti Utara Malaysia

7 University of Salamanca

8 Monash University

9 Bucharest University of Economic Studies

10 Pennsylvania Commonwealth System of Higher Education (PCSHE)

11 Kim Y.

12 Park M.S.

13 Wier B.

14 Total Citations (TC)

انرمن^۱ با ۹۵۸ استناد و ۳ مقاله، جایگاه بعدی را به خود اختصاص داده است، که بیانگر تداوم فعالیت وی در این حوزه و تأثیرگذاری بیشتر مقالات او در مقایسه با نویسندگانی با تنها یک مقاله است. همچنین، کلاسن^۲ با ۸۱۱ استناد و ۳ مقاله و صدیقی^۳ با ۷۶۱ استناد و ۲ مقاله از دیگر نویسندگان مهم این حوزه محسوب می‌شوند.

نویسندگان دیگری مانند ریورت^۴، خان^۵ و موتاکین^۶ نیز با تعداد بالای استناد، به‌رغم انتشار تنها یک مقاله، سهم قابل توجهی در ادبیات این حوزه داشته‌اند. اودویر^۷ با ۷۳۳ استناد و ۴ مقاله، بیشترین تعداد مقالات منتشرشده را در میان نویسندگان پراستناد داراست، که نشان‌دهنده تداوم و گستردگی فعالیت علمی او است.

جدول ۴. نویسندگان پراستناد در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

نویسنده	تعداد کل استنادها (TC)	تعداد مقالات (NP)
کیم	۱۰۹۰	۱
پارک	۱۰۹۰	۱
ویر	۱۹۹۰	۱
انرمن	۹۵۸	۳
کلاسن	۸۱۱	۳
صدیقی	۷۶۱	۲
ریورت	۷۵۴	۱
خان	۷۴۳	۱
موتاکین	۷۴۳	۱
اودویر	۷۳۳	۴

پربارترین کشورها (از نظر تولید مقالات)

جدول (۵)، چشم‌اندازی کمی و کیفی از تولیدات علمی در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه می‌دهد. بر اساس تعداد مقالات، ایالات متحده با ۳۰۰ مقاله و کل استنادات ۴۷۱۱ و چین با ۲۷۸ مقاله و ۱۴۹۸ استناد در جایگاه‌های نخست قرار دارند. این فاصله معنادار، عمدتاً نشان‌دهنده زیرساخت‌های پژوهشی قوی و شبکه‌های وسیع همکاری‌های علمی در دو کشور است. انگلستان هرچند از نظر تعداد مقالات در رتبه سوم (مقاله ۲۴۲) قرار دارد، اما با ۵۱۲۰ استناد، بالاترین میزان تأثیرگذاری را از منظر استنادپذیری به خود اختصاص داده است. در رتبه‌های بعدی استرالیا (۱۵۸ مقاله، ۳۰۰۴ استناد) و اسپانیا (۱۰۸ مقاله، ۳۱۱۷ استناد) قرار دارند که حاکی از مشارکت قابل توجه این کشورها در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای مربوط به حاکمیت شرکتی و پایداری است.

از سوی دیگر، مالزی با ۱۰۵ مقاله و ۸۴۸ استناد و ایتالیا با ۹۹ مقاله و ۱۱۹۹ استناد نشان می‌دهند که مشارکت و فعالیت پژوهشی صرفاً به اقتصادهای بسیار بزرگ منحصر نیست. در این میان، حضور تونس (۷۹ مقاله) و رومانی (۶۴ مقاله) در میان ده کشور اول، اهمیت روزافزون بازارهای نوظهور علمی را برجسته می‌سازد. ایران در رتبه بیست‌وهفتم با ۲۵ مقاله و ۲۱۶ استناد قرار گرفته که بیانگر فاصله قابل توجه با کشورهای پیش‌تاز است؛ با این حال، همین جایگاه می‌تواند بستر مناسبی برای گسترش

1 Unerman J.

2 Klassen R.D.

3 Siddiqui J.

4 Reverte C.

5 Khan A.

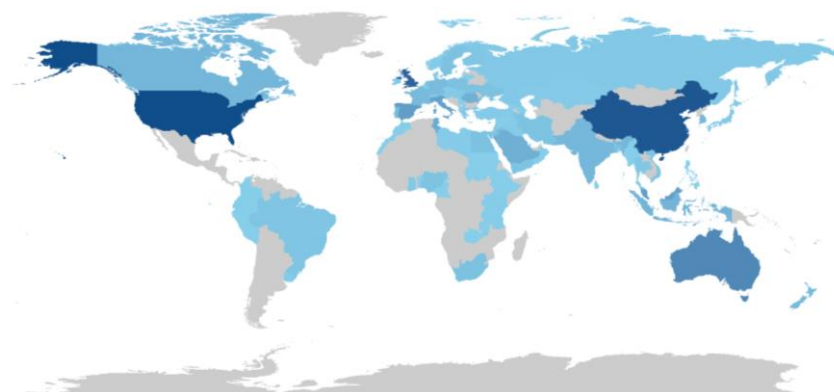
6 Muttakin M.B.

7 O'Dwyer B.

پژوهش‌های آینده و تقویت همکاری‌های بین‌المللی فراهم آورد. در مجموع، داده‌های جدول (۵) تأیید می‌کند که رشد پژوهش در این حوزه تابعی از مجموعه عوامل گوناگون از جمله توانمندی دانشگاهی، سیاست‌های حمایتی و توسعه تعاملات فرامرزی است.

جدول ۵. وضعیت انتشارات و استنادها بر اساس کشور

رتبه	کشور	تعداد مقالات (NP)	تعداد استنادها (TC)
۱	ایالات متحده آمریکا	۳۰۰	۴۷۱۱
۲	چین	۲۷۸	۱۴۹۸
۳	انگلستان	۲۴۲	۵۱۲۰
۴	استرالیا	۱۵۸	۳۰۰۴
۵	اسپانیا	۱۰۸	۳۱۱۷
۶	مالزی	۱۰۵	۸۴۸
۷	ایتالیا	۹۹	۱۱۹۹
۸	تونس	۷۹	۴۸۱
۹	عربستان سعودی	۶۷	۲۳۱
۱۰	رومانی	۶۴	۴۵۴
۲۷	ایران	۲۵	۲۱۶

شکل ۷. توزیع جغرافیایی تولیدات علمی کشورها در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکتی

نقشه همکاری بین‌المللی و داده‌های ارائه‌شده در جدول (۶)، نشان‌دهنده تعاملات گسترده علمی بین کشورها در حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکتها" است. بر اساس داده‌ها، ایالات متحده و چین با ۱۳ همکاری، بیشترین تعاملات را داشته‌اند و به‌عنوان شرکای کلیدی در این حوزه مطرح هستند. این همکاری نشان‌دهنده جایگاه برجسته این دو کشور در تولید دانش علمی است.

مالزی و عربستان سعودی با ۱۳ همکاری در جایگاه دوم قرار دارند که نشان‌دهنده نقش مهم این کشورها در منطقه آسیا و خاورمیانه است. همچنین، ایالات متحده و بریتانیا با ۱۲ همکاری و عربستان سعودی و یمن با ۱۱ همکاری، تعاملات علمی برجسته‌ای را رقم زده‌اند. این ارتباطات نشان‌دهنده تلاش کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه برای پیشبرد ادبیات علمی مرتبط با مسئولیت اجتماعی و حسابرسی است.

تعاملات چین با کشورهای دیگر، از جمله استرالیا و پاکستان (هر کدام با ۱۰ همکاری) و همکاری مکرر ایالات متحده با استرالیا (۹ همکاری)، اهمیت نقش کشورهای فعال در پژوهش‌های بین‌المللی را برجسته می‌کند. همچنین، همکاری بین بریتانیا و استرالیا با ۸ تعامل علمی نشان می‌دهد که کشورهای انگلیسی‌زبان به‌طور فعال در این حوزه مشارکت دارند.

جدول ۶. تعداد اسناد مربوط به ۱۰ کشور برتر در همکاری‌های علمی

کشور مبدأ	کشور مقصد	تعداد اسناد
آمریکا	چین	۱۴
مالزی	عربستان سعودی	۱۳
آمریکا	انگلستان	۱۲
عربستان سعودی	یمن	۱۱
چین	استرالیا	۱۰
چین	پاکستان	۱۰
چین	انگلستان	۹
آمریکا	استرالیا	۹
مالزی	یمن	۸
انگلستان	استرالیا	۸

شکل ۸. نقشه همکاری بین‌المللی در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

پراستنادترین اسناد

پراستنادترین اسناد به مقالاتی اشاره دارند که بیشترین تعداد استنادها را از سایر آثار علمی دریافت کرده‌اند. این مقالات به دلیل کیفیت علمی بالا، نوآوری در موضوعات مطرح شده و تأثیرگذاری گسترده در پژوهش‌های مرتبط، اهمیت ویژه‌ای دارند. جدول (۷) ده سند پراستناد در حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" را ارائه می‌دهد.

مقاله کیم و همکاران^۱ (۲۰۱۲) که در مجله حسابداری منتشر شده، با ۱۰۹۰ استناد کل (TC) و میانگین ۷۷/۸۶ استناد سالانه (TC per Year)، پراستنادترین سند در این حوزه است. این مقاله نقش مهمی در توسعه ادبیات علمی داشته و به‌عنوان یک منبع اصلی برای پژوهشگران در این زمینه محسوب می‌شود. پس از آن، مقاله ریورت (۲۰۰۹) که در مجله اخلاق کسب‌وکار با ۷۵۴ استناد کل و میانگین ۴۴/۳۵ استناد سالانه در جایگاه دوم قرار دارد.

مقاله خان و همکاران (۲۰۱۳) که در مجله اخلاق کسب‌وکار نیز با ۷۴۳ استناد کل و شاخص استناد سالانه ۵۷/۱۵ از دیگر مقالات پراستناد است. این مقاله به دلیل ارائه رویکردهای جدید در ارزیابی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، اهمیت زیادی یافته است. مقاله جیزی و همکاران^۲ (۲۰۱۴) نیز که در همان مجله منتشر شده نیز با ۵۷۲ استناد کل و ۴۷/۶۷ استناد سالانه جایگاه مهمی در میان این مقالات دارد.

1 Kim & et al.

2 Jizi & et al.

در میان ده مقاله پرستاد، مقالات منتشرشده در مجلاتی مانند "مجله اخلاق کسب‌وکار" و "مجله حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی" نقش عمده‌ای در هدایت پژوهش‌های علمی مرتبط داشته‌اند. این نتایج نشان می‌دهد که مقالات پرستاد اغلب در مجلات معتبر با تمرکز بر مسائل کلیدی مانند شفافیت، پایداری و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها منتشر شده‌اند.

جدول ۷. پرستادترین اسناد در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

عنوان مقاله	نویسندگان و سال	مجله	DOI	تعداد کل استنادها (TC)	استناد سالانه ^۲	استناد نرمال شده ^۱
آیا کیفیت سود با مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها مرتبط است؟	کیم و همکاران (۲۰۱۲)	مجله حسابداری	10.2308/accr-10209	۱۰۹۰	۷۷/۸۶	۸/۶۴
عوامل تعیین‌کننده رتبه‌بندی افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در شرکت‌های پذیرفته شده اسپانیایی	ریورت (۲۰۰۹)	مجله اخلاق کسب‌وکار	10.1007/s10551-008-9968-9	۷۵۴	۴۴/۳۵	۴/۱۲
حاکمیت شرکتی و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها: شواهدی از یک اقتصاد نوظهور	خان و همکاران (۲۰۱۳)	مجله اخلاق کسب‌وکار	10.1007/s10551-012-1336-0	۷۴۳	۵۷/۱۵	۸/۴۳
حاکمیت شرکتی و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها: شواهدی از بخش بانکداری ایالات متحده	جیزی و همکاران (۲۰۱۴)	مجله اخلاق کسب‌وکار	10.1007/s10551-013-1929-2	۵۷۲	۴۷/۶۷	۵/۸۸
گزارشگری یکپارچه: بینش‌ها، شکاف‌ها و دستور کار برای تحقیقات آینده	دی ویلیز و همکاران (۲۰۱۴)	مجله حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی	10.1108/AAAJ-06-2014-1736	۴۸۴	۴۰/۳۳	۴/۹۸
ویژگی‌های هیئت مدیره، استراتژی مسئولیت اجتماعی شرکت و عملکرد زیست محیطی و اجتماعی شرکت	شوکت و همکاران (۲۰۱۶)	مجله اخلاق کسب‌وکار	10.1007/s10551-014-2460-9	۴۳۱	۴۲/۱۰	۷/۶۷
رابطه بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت و ویژگی‌های حاکمیت شرکتی در شرکت‌های پذیرفته شده مالزی	سعید و همکاران (۲۰۰۹)	مجله مسئولیت اجتماعی	10.1108/17471110910964496	۴۰۴	۲۳/۷۶	۲/۲۱
مسئولیت اجتماعی شرکت در زنجیره‌های تأمین جهانی	اندرسن و اسکجوت-لارسن (۲۰۰۹)	مجله مدیریت زنجیره تأمین	10.1108/13598540910941948	۴۰۱	۲۳/۵۹	۲/۱۹
جستجوی مشروعیت برای اشکال جدید اطمینان‌بخشی: مورد اطمینان‌بخشی در گزارشگری پایداری	اودویر و همکاران (۲۰۱۱)	مجله حسابداری، سازمان‌ها و جامعه	10.1016/j.aos.2011.01.002	۳۷۴	۲۴/۹۳	۴/۸۱
تأثیر ساختار زنجیره تأمین بر استفاده از رویه‌های مسئولیت اجتماعی تأمین‌کنندگان	آوایشه و کلاسن (۲۰۱۰)	مجله بین‌المللی مدیریت عملیات و تولید	10.1108/01443571011094253	۳۵۷	۲۲/۳۱	۶/۵۸

تحلیل نگاشت علمی

نگاشت علمی به کاربرد تکنیک‌های محاسباتی به‌عنوان ابزاری جامع برای مصورسازی، تحلیل و مدل‌سازی فعالیت‌های علمی و فنی مختلف اشاره دارد. در این مطالعه، فراوانی استفاده از کلمات کلیدی در مقالات پژوهشی با استفاده از نسخه ۱۶.۱۸ نرم افزار وس ویوور و به کمک روش مصورسازی شبکه‌ای بررسی شده است. علاوه بر این، برای شناسایی نقاط تمرکز پژوهشی^۳، حوزه‌های

1 Normalized Citations (Normalized TC)

2 Citations per Year (TC per Year)

3 Hot Spots

موضوعی مطالعات، موضوعات پرطرفدار در پژوهش‌ها، چشم‌انداز علمی، خط زمانی، نقشه پوششی^۱ و مدل جهش استنادی با استفاده از نرم‌افزار اسپیس تهیه شده‌اند.

تحلیل هم‌خدادی کلمات کلیدی

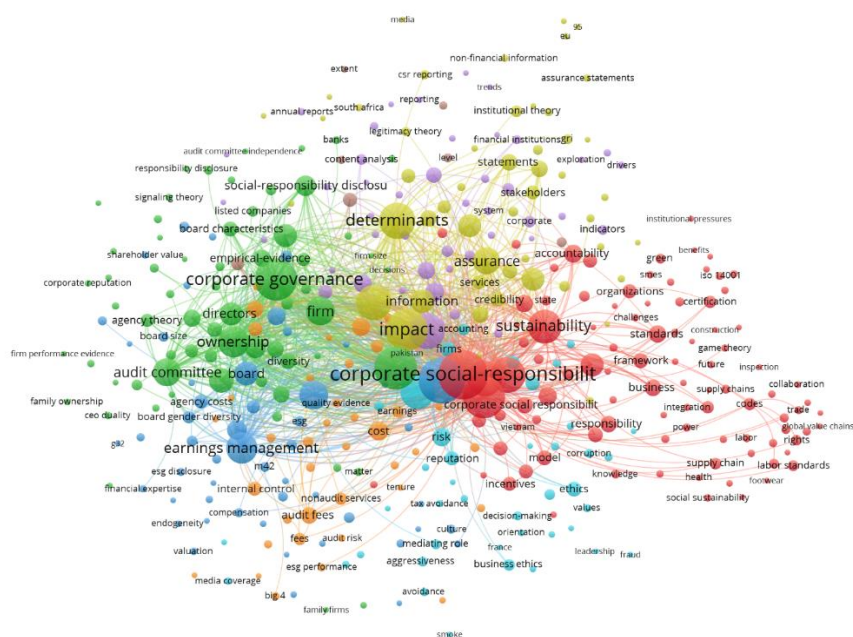
کلمات کلیدی به‌عنوان نماینده مفاهیم اصلی مقالات، نقشی اساسی در شناسایی موضوعات برجسته و روندهای پژوهشی ایفا می‌کنند. در این مطالعه، با استفاده از نرم‌افزار وس ویوور، شبکه هم‌خدادی کلمات کلیدی مقالات مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" تحلیل شد. از مجموع ۳۴۱۳ کلمه کلیدی استخراج‌شده، ۱۵۵ کلمه کلیدی که حداقل پنج بار تکرار داشتند، برای تحلیل انتخاب شدند.

در شکل (۹)، خوشه‌بندی کلمات کلیدی بر اساس فراوانی و ارتباط آن‌ها به صورت گرافیکی ارائه شده است. این تحلیل سه خوشه اصلی را شناسایی می‌کند: "مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"، "حاکمیت شرکتی" و "پایداری". خوشه‌های بزرگ‌تر، مانند خوشه "مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"، نشان‌دهنده گستردگی موضوع و اهمیت آن در این حوزه هستند. کلمات کلیدی نظیر "گزارشگری پایداری"^۲، "پاسخگویی"^۳ و "عوامل تعیین‌کننده"^۴ به‌عنوان نقاط اتصال اصلی در شبکه، بیانگر محوریت آن‌ها در پژوهش‌های مرتبط هستند.

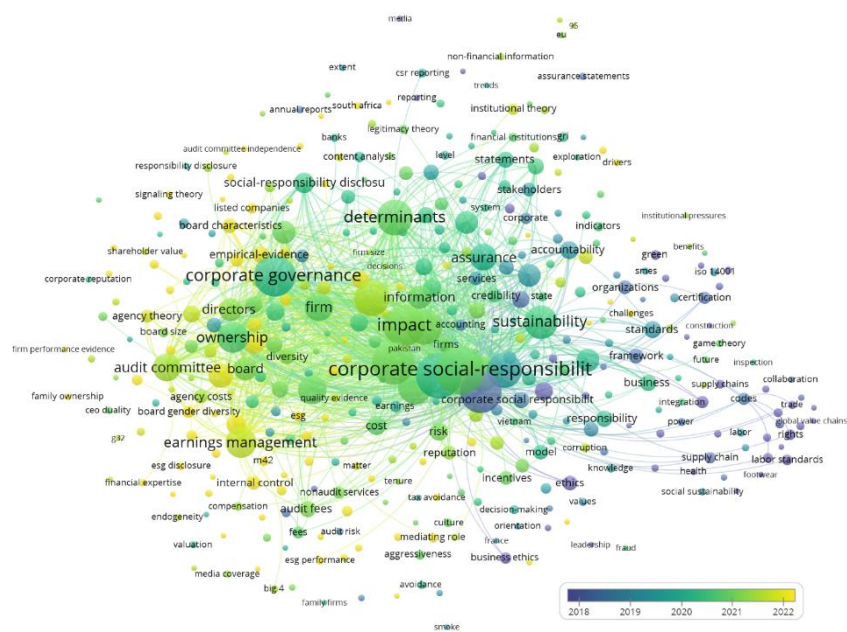
در شکل (۱۰)، از تکنیک مصورسازی پوششی^۵ استفاده شده است تا روند زمانی استفاده از کلمات کلیدی نشان داده شود. رنگ‌های مختلف، از آبی (موضوعات قدیمی‌تر) تا زرد (موضوعات جدیدتر)، نمایانگر تکامل پژوهش‌ها در طول زمان هستند. کلماتی مانند "افشای مسئولیت اجتماعی شرکتی"^۶ و "گزارشگری پایداری"^۷ که در سال‌های اخیر بیشتر ظاهر شده‌اند، نشان‌دهنده رشد توجه به موضوعات مرتبط با گزارش‌دهی شفاف و مسئولیت اجتماعی هستند.

این تحلیل نشان می‌دهد که حوزه "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" همواره در حال تکامل بوده و تمرکز پژوهش‌ها به سمت موضوعات جدیدتر و مرتبط با شفافیت، پایداری و تأثیرگذاری اجتماعی تغییر یافته است.

1 Overlay Map
2 Sustainability reporting
3 Accountability
4 Determinants
5 Overlay Visualization
6 Corporate Social Responsibility Disclosure
7 Sustainability Reporting

شکل ۹. تحلیل هم‌رخدادی و خوشه‌بندی کلمات کلیدی

شکل ۱۰. شبکه هم‌پوشانی زمانی کلمات کلیدی

تحلیل موضوعی

نقشه موضوعی ارائه شده در شکل (۱۱)، تحلیل جامعی از موضوعات پژوهشی مرتبط با "حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها" را با استفاده از دو شاخص میزان توسعه^۱ و میزان ارتباط^۲ نمایش می‌دهد. این نقشه موضوعات پژوهشی را در چهار ربع طبقه‌بندی می‌کند: موضوعات اصلی^۳، موضوعات محرک^۴، موضوعات خاص^۵ و موضوعات نوظهور یا در حال افول^۶.

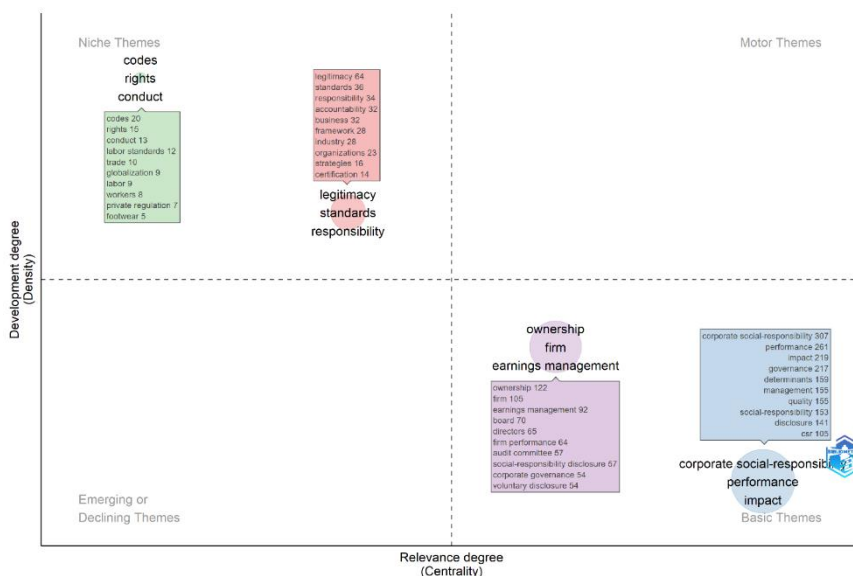
۱. موضوعات اصلی: موضوعات در این ربع به دلیل ارتباط بالا و توسعه متوسط، پایه‌های اصلی پژوهش‌ها را تشکیل می‌دهند. در اینجا، "مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"، "عملکرد"^۷ و "تأثیر"^۸ به عنوان محورهای اصلی پژوهش شناسایی شده‌اند. این موضوعات به دلیل جایگاه بنیادی خود، مسیر اصلی پژوهش‌های مرتبط را مشخص می‌کنند و توجه مداوم پژوهشگران را به خود جلب کرده‌اند.

۲. موضوعات محرک: در این بخش، موضوعاتی با توسعه و ارتباط بالا قرار دارند که نشان‌دهنده پویایی و اهمیت بالای آن‌ها در پژوهش‌هاست. موضوعاتی مانند "مالکیت"^۹، "مدیریت سود"^{۱۰} و "حاکمیت شرکتی"^{۱۱} به عنوان موتورهای پیش‌برنده در این حوزه شناسایی شده‌اند. این موضوعات نقش اساسی در شکل‌دهی به پژوهش‌های پیشرفته‌تر دارند و به عنوان حوزه‌های کلیدی برای پژوهش‌های آینده محسوب می‌شوند.

۳. موضوعات خاص: این ربع شامل موضوعاتی با توسعه بالا و ارتباط پایین است که معمولاً به جنبه‌های خاص و تخصصی مرتبط هستند. مفاهیمی مانند "کدها"^{۱۲}، "حقوق"^{۱۳} و "رفتار"^{۱۴} در این دسته قرار می‌گیرند. این موضوعات هرچند محدود به زیرحوزه‌های خاصی هستند، اما با توسعه عمیق‌تر، قابلیت تأثیرگذاری در پژوهش‌های آینده را دارند.

۴. موضوعات نوظهور یا در حال افول: در این ربع موضوعات با ارتباط و توسعه پایین قرار می‌گیرند. هرچند این بخش در نقشه فعلی خالی است، اما پژوهش‌های آتی ممکن است زمینه‌های جدیدی را در این دسته معرفی کنند.

-
- 1 Density
 - 2 Centrality
 - 3 Basic Themes
 - 4 Motor Themes
 - 5 Niche Themes
 - 6 Emerging or Declining Themes
 - 7 Performance
 - 8 Impact
 - 9 Ownership
 - 10 Earnings Management
 - 11 Corporate Governance
 - 12 Codes
 - 13 Rights
 - 14 Conduct

شکل ۱۱. نقشه راهبردی موضوعات پژوهشی بر اساس تحلیل کلیدواژه‌ها

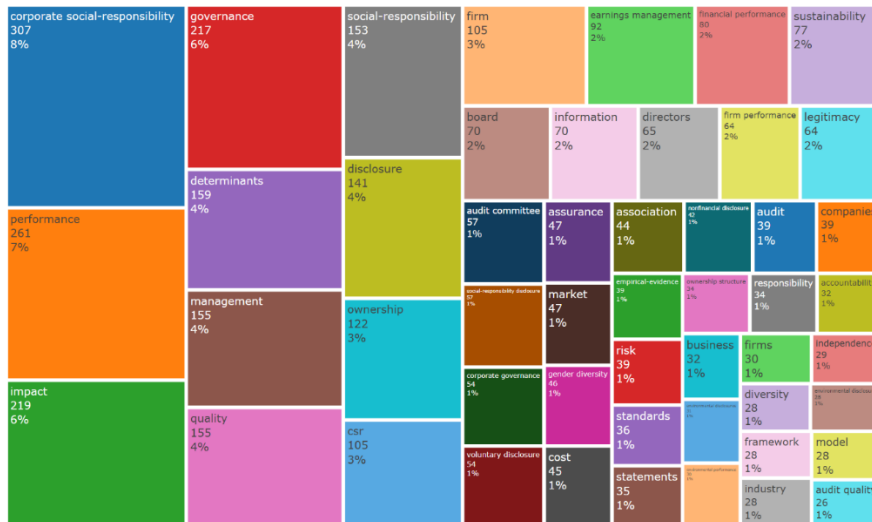
موضوعات پرتعداد

موضوعات پرتعداد در ادبیات حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۴ به تفکیک سال در جدول (۸) ارائه شده است. در سه ماهه اول ۲۰۱۷، موضوعات "مشروعیت" و "استانداردها" موضوعات غالب بودند. در سه ماهه دوم ۲۰۲۰، موضوعات "تأثیر" و "حاکمیت" برجسته شدند. در سه ماهه سوم ۲۰۲۲-۲۰۲۴، "مدیریت سود" و "تنوع جنسیتی" به موضوعات پرتعداد تبدیل شدند. "مسئولیت اجتماعی شرکتی" و "عملکرد" همچنان به عنوان پرتعدادترین موضوعات در این حوزه باقی مانده‌اند.

نقشه درختی کلیدواژه‌های توسعه یافته در شکل (۱۲) نشان می‌دهد که "مسئولیت اجتماعی شرکتی" و "عملکرد" به ترتیب با ۸ درصد و ۷ درصد بالاترین نرخ استفاده را دارند، که در مجموع ۱۵ درصد از کل کلیدواژه‌ها را تشکیل می‌دهند. این موضوع با مستطیل‌های آبی و نارنجی به تصویر کشیده شده است. مستطیل‌های بزرگ‌تر در نقشه درختی مربوط به این کلیدواژه‌ها هستند که اندازه آن‌ها به طور متناسب نشان‌دهنده تعداد انتشارات (به ترتیب ۳۰۷ و ۲۶۱ مقاله) است که در آن‌ها استفاده شده‌اند.

جدول ۸. روند موضوعات پرتعداد به تفکیک سال

چارک سوم	سال (میانگین)	چارک اول	فراوانی	کلیدواژه	مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها
۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۱۹	۳۰۷	corporate social-responsibility	مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها
۲۰۲۳	۲۰۲۱	۲۰۱۸	۲۶۱	performance	عملکرد
۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۲۰	۲۱۹	impact	تأثیر
۲۰۲۴	۲۰۲۲	۲۰۲۰	۲۱۷	governance	حاکمیت
۲۰۲۳	۲۰۲۱	۲۰۱۷	۱۵۵	management	مدیریت
۲۰۲۳	۲۰۲۱	۲۰۱۹	۱۲۲	ownership	مالکیت
۲۰۲۴	۲۰۲۳	۲۰۲۱	۹۲	earnings management	مدیریت سود
۲۰۲۲	۲۰۲۰	۲۰۱۷	۶۴	legitimacy	مشروعیت
۲۰۲۴	۲۰۲۳	۲۰۲۲	۴۶	gender diversity	تنوع جنسیتی
۲۰۲۲	۲۰۲۰	۲۰۱۷	۳۶	standards	استانداردها

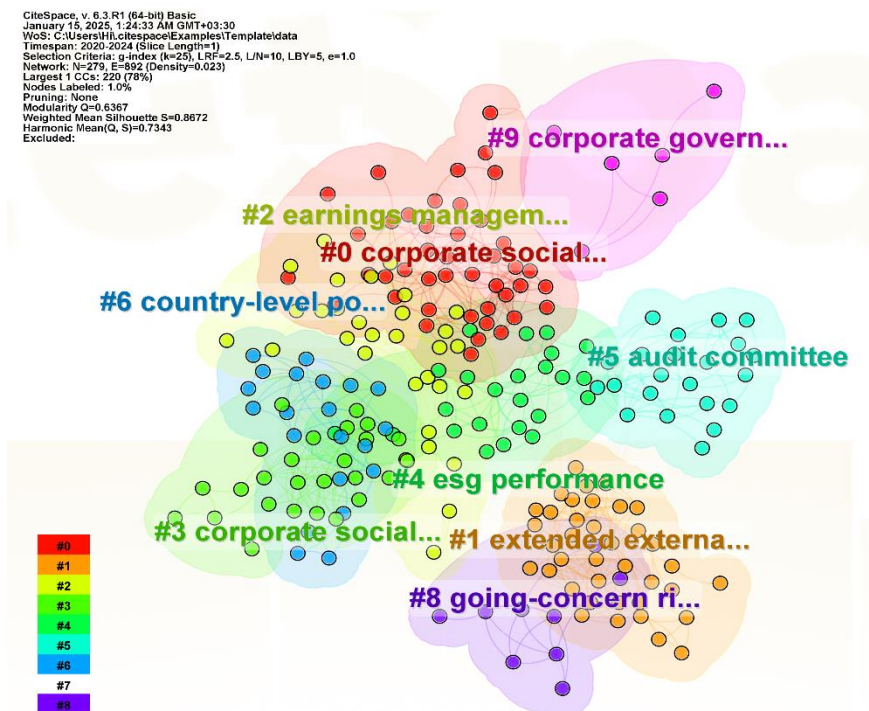
شکل ۱۲. نقشه درختی فراوانی و درصد کلیدواژه‌ها

چشم‌انداز علمی

تحلیل شبکه استنادی با استفاده از نسخه 6.3.R1 نرم‌افزار سایت‌اسپیس در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۲۴ انجام شد. قابلیت منحصر به فرد این نرم‌افزار در تحلیل استنادهای مشترک و خوشه‌بندی رنگی، امکان شناسایی و تمایز دقیق جریان‌های پژوهشی را فراهم می‌آورد. نتایج تحلیل، که در شکل (۱۳) به نمایش درآمده، منجر به شناسایی ۹ خوشه اصلی در ادبیات حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها شد. این خوشه‌ها شامل مسئولیت اجتماعی شرکتی (خوشه ۰)، گزارشگری گسترده برون‌سازمانی^۱ (خوشه ۱)، مدیریت سود^۲ (خوشه ۲)، مسئولیت اجتماعی شرکتی و افشا^۳ (خوشه ۳)، عملکرد زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی^۴ (خوشه ۴)، کمیته حسابرسی^۵ (خوشه ۵)، سیاست‌های سطح کشوری^۶ (خوشه ۶)، اطمینان‌بخشی پایداری^۷ (خوشه ۷)، ریسک تداوم فعالیت^۸ (خوشه ۸) و حاکمیت شرکتی (خوشه ۹) هستند.

کیفیت این خوشه‌بندی با شاخص میانگین سیلوئت ۰/۸۸۷۲ و هارمونیک میانگین ۰/۷۳۴۳ مورد تأیید قرار گرفته که نشان‌دهنده همگنی درون‌خوشه‌ای بالا و پایداری قابل توجه ساختار شبکه است. تحلیل ارتباطات بین‌خوشه‌ای آشکار می‌سازد که مباحث مسئولیت اجتماعی شرکتی و حاکمیت شرکتی، با داشتن بیشترین پیوندهای بین‌خوشه‌ای، نقش محوری در شکل‌دهی به مطالعات این حوزه ایفا می‌کنند. این یافته‌ها نشان‌دهنده اهمیت روزافزون یکپارچه‌سازی مفاهیم حسابرسی و مسئولیت اجتماعی در پژوهش‌های معاصر است.

1 Extended external reporting
 2 Earnings management
 3 Corporate social responsibility disclosure
 4 ESG performance
 5 Audit committee
 6 Country-level policies
 7 Sustainability assurance
 8 Going concern risk

شکل ۱۳. چشم‌انداز علمی

تحلیل خط زمانی

شکل (۱۴) نمایی تکاملی از سیر پژوهش‌ها در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ نشان می‌دهد. تحلیل خط زمانی با استفاده از نرم‌افزار اسپیس انجام شده است، که نتایج آن نشان‌دهنده ساختار پویای تحقیقات در این حوزه است. در این تحلیل، مقدار مدولاریتی شبکه ۰/۸۵۷۲ و میانگین سیلوئت ۰/۷۳۴۳ به دست آمده است که نشان‌دهنده خوشه‌بندی قوی و معنادار در شبکه مطالعاتی است.

تحلیل خوشه‌بندی منجر به شناسایی ۹ خوشه اصلی شده است که نشان‌دهنده جریان‌های فکری متمایز در این حوزه هستند. خوشه ۰ (مطالعات نهادی) با بیشترین اندازه، حاوی پژوهش‌هایی است که به بررسی جنبه‌های نهادی حسابرسی و مسئولیت اجتماعی می‌پردازند. پژوهش‌های تأثیرگذار در این خوشه، از جمله مطالعات لیائو و همکاران^۱ (۲۰۱۸) و بوباکر و همکاران^۲ (۲۰۲۰)، به طور خاص بر نقش نهادهای حسابرسی در تقویت مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تمرکز دارند.

خوشه‌های ۱ (اطمینان‌بخشی) و ۲ (کمیته حسابرسی) نشان‌دهنده تکامل رویکردهای حسابرسی از دیدگاه سنتی به سمت دیدگاه‌های جامع‌تر هستند. مطالعات برجسته در این خوشه‌ها، مانند پژوهش‌های محمدی و همکاران^۳ (۲۰۲۱) و ال‌شاعر و زمان^۴ (۲۰۱۸)، چارچوب‌های نوینی برای یکپارچه‌سازی فرآیندهای حسابرسی با مسئولیت اجتماعی ارائه می‌دهند.

روند زمانی مطالعات نشان می‌دهد که سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۱ نقطه عطفی در توسعه این حوزه بوده است، جایی که تقاطع خوشه‌های مختلف به وضوح دیده می‌شود. این همگرایی نشان‌دهنده حرکت حوزه به سمت رویکردی یکپارچه است که در آن

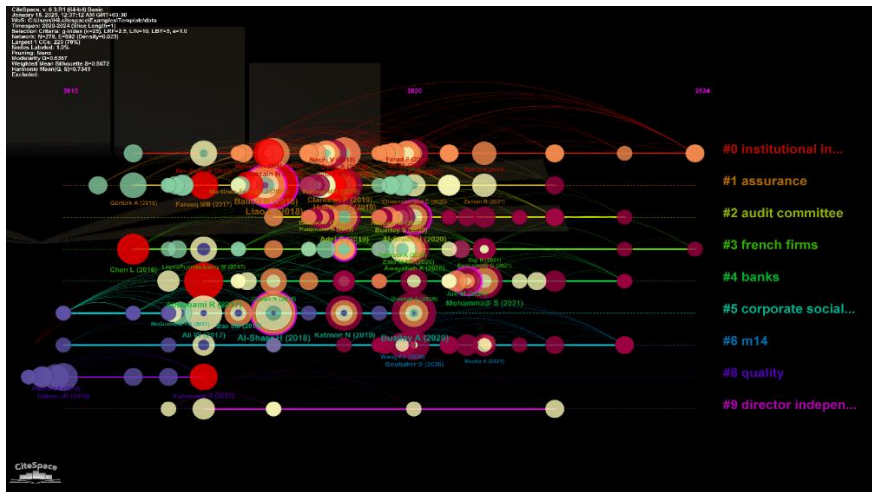
1 Liao & et al.

2 Boubaker & et al.

3 Mohammadi & et al.

4 Al-Shaer and Zaman

مفاهیم حسابرسی و مسئولیت اجتماعی به طور همزمان مورد توجه قرار می‌گیرند. خوشه‌های ۴ (بانک‌ها) و ۵ (مسئولیت اجتماعی شرکتی) با بیشترین تعاملات بین خوشه‌ای، نشان‌دهنده اهمیت فزاینده مسئولیت اجتماعی در بخش مالی هستند. مسیر تکاملی مشخص شده در این تحلیل زمانی نشان می‌دهد که پژوهش‌های آینده احتمالاً بر یکپارچه‌سازی بیشتر رویکردهای حسابرسی با چارچوب‌های مسئولیت اجتماعی تمرکز خواهند داشت. همچنین، ظهور خوشه‌های جدید مانند ۸ (کیفیت) و ۹ (استقلال مدیران) نشان‌دهنده گسترش دامنه مطالعاتی و پیچیده‌تر شدن روابط بین متغیرهای مورد بررسی است (جدول ۹).

شکل ۱۴. نمای زمانی موضوع پژوهش

جدول ۹. تحلیل جامع خوشه‌های پژوهشی در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

شناسه خوشه	اندازه	ضریب سیلوئت	میانگین (سال)	اصطلاحات کلیدی (LSI)
#0	۷۳	۰/۸۵۶	۲۰۲۰	مطالعات نهادی، مدیریت سود واقعی، سرمایه‌گذاران نهادی
#1	۶۸	۰/۸۴۲	۲۰۲۱	اطمینان‌بخشی پایداری، کمیته حسابرسی، صنعت بانکداری
#2	۶۵	۰/۸۳۰	۲۰۲۰	حاکمیت شرکتی، کیفیت افشای غیرمالی، عدم قطعیت محیطی
#3	۶۲	۰/۸۱۵	۲۰۲۲	شرکت‌های فرانسوی، کیفیت حسابرسی، عملکرد مالی
#4	۵۸	۰/۸۰۸	۲۰۲۱	بانک‌ها، شاخص‌های هیئت مدیره، سیاست تقسیم سود
#5	۵۵	۰/۷۹۵	۲۰۲۳	مسئولیت اجتماعی شرکتی، تحلیل تطبیقی کیفی، افشای CSR
#6	۵۲	۰/۷۸۲	۲۰۲۲	حسابداری مدیریت، گزارشگری M14، تأخیر گزارش حسابرسی
#8	۴۸	۰/۷۷۵	۲۰۲۳	کیفیت حسابرسی، گزارشگری غیرمالی، اطمینان‌بخشی پایداری
#9	۴۵	۰/۷۶۸	۲۰۲۴	استقلال مدیران، تنوع جنسیتی هیئت مدیره، حقوق سهامداران

تحلیل انفجار استنادی

جهش استنادی، به عنوان شاخصی معتبر در تحلیل‌های علم‌سنجی، روند پویای تأثیرگذاری مقالات را در بازه‌های زمانی مشخص نمایان می‌سازد. در این پژوهش، تحلیل جهش استنادی با استفاده از نرم‌افزار اسپیس انجام شده که در آن، عناوین مقالات بر اساس قدرت جهش استنادی طبقه‌بندی و سازماندهی شده‌اند. خروجی این تحلیل در قالب نمودار زمانی با نمایش رنگی ارائه شده است، که در آن نوارهای قرمز رنگ نشان‌دهنده دوره‌های اوج جهش استنادی و نوارهای آبی نشان‌دهنده دوره‌های عادی هستند.

بررسی ده منبع برتر با قوی‌ترین جهش‌های استنادی در بازه زمانی مورد مطالعه، الگوی جالبی از چرخه حیات علمی مقالات را نمایان می‌سازد. این الگو نشان می‌دهد که مقالات تأثیرگذار پس از انتشار، یک دوره جهش استنادی شدید را تجربه می‌کنند که

معمولاً ۲ تا ۳ سال به طول می‌انجامد و سپس به تدریج از شدت تأثیرگذاری آن‌ها کاسته می‌شود. این چرخه نشان‌دهنده پویایی مباحث علمی و تکامل تدریجی دانش در حوزه مورد مطالعه است.

جدول ۱۰. ده منبع برتر دارای قوی‌ترین جهش‌های استنادی

References	Year	Strength	Begin	End	2020 - 2024
Chen L, 2016, J MANAG ACCOUNT RES, V28, P53, DOI 10.2308/jmar-51411, DOI	2016	3.16	2020	2021	
Plambeck EL, 2016, M&SOM-MANUF SERV OP, V18, P184, DOI 10.1287/msom.2015.0550, DOI	2016	2.45	2020	2021	
Fuhrmann S, 2017, ACCOUNT BUS RES, V47, P369, DOI 10.1080/00014788.2016.1263550, DOI	2017	2.45	2020	2021	
Appuhami R, 2017, AUST ACCOUNT REV, V27, P400, DOI 10.1111/auar.12170, DOI	2017	3.51	2021	2022	
Clarkson P, 2019, ACCOUNT AUDIT ACCOUN, V32, P2451, DOI 10.1108/AAAJ-03-2018-3424, DOI	2019	2.69	2021	2022	
Farooq MB, 2019, ACCOUNT AUDIT ACCOUN, V32, P307, DOI 10.1108/AAAJ-10-2016-2756, DOI	2019	2.14	2021	2022	
Farooq MB, 2017, PAC ACCOUNT REV, V29, P79, DOI 10.1108/PAR-10-2016-0093, DOI	2017	1.87	2021	2022	
Martinez-Ferrero J, 2018, BUS STRATEG ENVIRON, V27, P1181, DOI 10.1002/bse.2061, DOI	2018	1.87	2021	2022	
Liao L, 2018, J BUS ETHICS, V150, P211, DOI 10.1007/s10551-016-3176-9, DOI	2018	2.36	2022	2024	
Musallam SRM, 2018, BENCHMARKING, V25, P4125, DOI 10.1108/BIJ-03-2018-0050, DOI	2018	1.87	2022	2024	

بحث و بررسی

پژوهش‌های حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در سال‌های اخیر رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است. تحلیل کتاب‌سنجی حاضر بر روی ۱۱۱۹ مقاله از ۳۹۴ منبع علمی نشان‌دهنده غنای فزاینده ادبیات این حوزه است. نرخ رشد سالانه انتشارات ۱۱/۰۶ درصد، میانگین سن اسناد ۵/۴۳ سال و میانگین استناد به هر سند ۲۹/۱۸ بوده که بیانگر پویایی و تأثیرگذاری بالای مطالعات این حوزه است. این آمار در مقایسه با سایر حوزه‌های مرتبط حسابداری که معمولاً نرخ رشد سالانه بین ۵ تا ۸ درصد دارند، نشان‌دهنده جذابیت فزاینده موضوع برای پژوهشگران است.

در بررسی وضعیت نویسندگان و همکاری‌های علمی، از مجموع ۲۶۷۶ نویسنده، تنها ۱۴۱ نفر (۵/۳ درصد) به صورت انفرادی مقاله منتشر کرده‌اند که نشان از غلبه رویکرد همکاری در پژوهش‌های این حوزه دارد. نرخ ۳۳/۶۹ درصدی همکاری‌های بین‌المللی و میانگین ۲/۸۴ نویسنده برای هر مقاله، حاکی از شکل‌گیری شبکه‌های پژوهشی گسترده و چندملیتی است. این الگوی همکاری به ویژه در موضوعات پیچیده‌تر مانند "عملکرد زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی" و "حسابرسی پایداری" برجسته‌تر است. تحلیل مجلات پیشرو نشان می‌دهد که "مجله اخلاق کسب‌وکار" با ۵۱۸۷ استناد و شاخص h برابر ۳۰، در صدر قرار دارد و پس از آن "مجله تولید پاک" با ۱۱۶۹ استناد (h=18) و "مجله حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی" با ۱۱۴۷ استناد قرار دارند. این تمرکز انتشارات در مجلات تخصصی اخلاق کسب‌وکار و پایداری، نشان‌دهنده ماهیت میان‌رشته‌ای تحقیقات است. در میان نویسندگان، مقاله کیم و همکاران (۲۰۱۲) با ۱۰۹۰ استناد پراستنادترین اثر است که به بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی و کیفیت گزارشگری مالی پرداخته است.

از منظر توزیع جغرافیایی، سه قطب اصلی تولید دانش شامل ایالات متحده (۳۰۰ مقاله، ۴۷۱۱ استناد)، چین (۲۷۸ مقاله، ۱۴۹۸ استناد) و انگلستان (۲۴۲ مقاله، ۵۱۲۰ استناد) هستند. نکته جالب توجه، سهم قابل توجه کشورهای در حال توسعه مانند مالزی (۱۰۵ مقاله) و تونس (۷۹ مقاله) است که نشان می‌دهد این حوزه از انحصار کشورهای توسعه‌یافته خارج شده است.

خوشه‌بندی موضوعی مقالات، سه محور اصلی "مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"، "حاکمیت شرکتی" و "پایداری" را آشکار می‌سازد. جالب توجه است که هر خوشه دارای زیرموضوعات متمایزی است. برای مثال، در خوشه مسئولیت اجتماعی، مفاهیمی چون "افشای داوطلبانه"، "گزارشگری یکپارچه" و "ارزش‌آفرینی پایدار" برجسته هستند. در خوشه حاکمیت شرکتی، "کمیت"

حسابرسی"، "مدیریت ریسک" و "شفافیت" نقش محوری دارند. خوشه پایداری نیز بر "عملکرد زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی"، "حسابرسی زیست‌محیطی" و "گزارشگری پایداری" متمرکز است.

روند موضوعات از ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۴ تحول جالبی را نشان می‌دهد. موضوعات پایه‌ای مانند "مشروعیت" و "استانداردها" (۲۰۱۷) به تدریج جای خود را به مباحث پیشرفته‌تر مانند "تأثیر" و "حاکمیت" (۲۰۲۰) داده‌اند و اخیراً موضوعات نوظهور مانند "مدیریت سود" و "تنوع جنسیتی" (۲۰۲۲-۲۰۲۴) در کانون توجه قرار گرفته‌اند. این تحول نشان‌دهنده حرکت از مباحث نظری به سمت چالش‌های عملی و راهکارهای اجرایی است.

الگوی جهش استنادی مقالات نشان می‌دهد که آثار تأثیرگذار معمولاً پس از انتشار، یک دوره ۲-۳ ساله اوج استنادی را تجربه می‌کنند. این الگو به ویژه در مورد مقالات بنیادی مانند مطالعه کیم و همکاران (۲۰۱۲) با ۱۰۹۰ استناد و ریورت (۲۰۰۹) با ۷۵۴ استناد مشهود است. همچنین مشاهده می‌شود که مقالات با رویکرد تجربی و کاربردی، سریع‌تر مورد استناد قرار می‌گیرند.

نوآوری این پژوهش در ارائه تصویری جامع از وضعیت مطالعات حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است. یافته‌ها نشان می‌دهد که این حوزه از مرحله نوپایی عبور کرده و به بلوغ نسبی رسیده است. ظهور موضوعات جدید، افزایش همکاری‌های بین‌المللی و تنوع مراکز تولید دانش، همگی نشان‌دهنده پویایی و اهمیت روزافزون این حوزه است. انتظار می‌رود با افزایش فشارهای نهادی برای پاسخگویی اجتماعی و محیطی و پیچیده‌تر شدن انتظارات ذی‌نفعان، این روند تکاملی شتاب بیشتری بگیرد و به توسعه چارچوب‌های نظری و عملی جامع‌تری منجر شود. این امر مستلزم توجه بیشتر به موضوعاتی چون یکپارچه‌سازی معیارهای زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی در فرایندهای حسابرسی، توسعه استانداردهای حسابرسی پایداری و تقویت مکانیسم‌های اطمینان‌بخشی در گزارشگری مسئولیت اجتماعی است.

۶. نتیجه‌گیری، کاربردهای مدیریتی و پیشنهادها برای تحقیقات آتی

این پژوهش به بررسی و ارزیابی دستاوردهای علمی جهانی در پژوهش‌های حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با استفاده از داده‌های پایگاه وب آو ساینس پرداخت. از طریق تحلیل کتاب‌سنجی عمیق، این مقاله نه تنها موفق‌ترین پژوهشگران را شناسایی کرد، بلکه به دقت توزیع منطقه‌ای و الگوهای انتشار را نیز ترسیم نمود. مشاهده شده است که برای ترویج اشتراک منابع و تسریع انتشار محتوای علمی، بخش قابل توجهی از انتشارات در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی از سیاست‌های دسترسی آزاد استقبال کرده‌اند. ایالات متحده، چین و انگلستان به عنوان پیشتازان اصلی در این حوزه ظهور کرده‌اند. مجله "اخلاق کسب‌وکار" و مجله "تولید پاک" به عنوان دو مجله برتر برای انتشارات مرتبط با این حوزه شناسایی شده‌اند. "مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها"، "حاکمیت شرکتی" و "پایداری" مهم‌ترین کلیدواژه‌های مورد استفاده توسط نویسندگان هستند. انتظار می‌رود که با خلاصه‌سازی عمیق این پژوهش‌ها، یافته‌ها مسیر را برای جهت‌گیری‌های پژوهشی و دیدگاه‌های جدید در حوزه در حال گسترش حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نشان دهند.

پیامدهای اداری و مدیریتی برای کار آینده به شرح زیر است:

(۱) این پژوهش داده‌های ارزشمندی درباره مطالعات حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در خصوص تأثیرگذارترین منابع، نویسندگان، پیوندها، کشورها و مطالعات در ادبیات موجود ارائه می‌دهد. پژوهشگران و متخصصان می‌توانند تصمیم بگیرند که به کدام مقالات استناد کنند و کدام مقالات مرتبط‌تر هستند.

(۲) این بررسی کتاب‌سنجی به ارائه مرور جامع و طبقه‌بندی پژوهش‌های گذشته و حال و شناسایی جهت‌گیری‌های پژوهشی آینده کمک می‌کند.

- ۳) علاوه بر ادبیات موجود، این پژوهش بحث عمیق‌تری را که می‌تواند به درک ما از ارتباط بین حسابرسی و مسئولیت اجتماعی کمک کند، برمی‌انگیزد.
- ۴) یافته‌های پژوهش وضعیت تحقیقات در حوزه حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را روشن می‌کند. همچنین، این مقاله به عنوان نقطه مرجع، درک جامعی از این حوزه برای پژوهشگران فراهم می‌کند.
- ۵) تحلیل استنادی و هم‌استنادی به پژوهشگران در شناسایی جریان‌ها یا جبهه‌های مختلف پژوهشی که ساختار فکری موضوع را تشکیل می‌دهند کمک می‌کند و به پژوهشگران جدید امکان می‌دهد درک جامعی از موضوعات و توسعه دانش به دست آورند.
- ۶) بررسی این حوزه خاص می‌تواند شکاف‌های احتمالی در ادبیات و جهت پژوهش‌های آینده را آشکار کند. در نتیجه، متخصصان، مدرسان و دانشجویان دانش فعلی درباره ارتباط حسابرسی و مسئولیت اجتماعی را که می‌توانند در کار آینده خود استفاده کنند، کسب می‌کنند.
- ۷) این پژوهش می‌تواند به عنوان الگویی برای ارائه اطلاعات بینش‌بخش به دانشگاهیان و متخصصان برای مطالعه موضوع حسابرسی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها عمل کند و همچنین حوزه‌های پژوهشی که نیازمند توجه بیشتر برای ارائه پیامدهای نظری و عملی هستند را برجسته کند.
- اگرچه پایگاه داده وب آو ساینس تمرکز اصلی این مطالعه بود، اسکوپوس^۱، گوگل اسکالر^۲، دایمنشنز^۳ و پاب‌مد^۴ نیز می‌توانستند استفاده شوند. طراحی و ایجاد ابزارهای گرافیکی که داده‌های بیشتری ارائه می‌دهند و همزمان جنبه‌های بیشتری را پوشش می‌دهند، جهت‌گیری احتمالی دیگری برای آینده است.

منابع

بنایی قدیم، رحیم؛ واعظ، سید علی؛ انسانی، رامین. (۱۴۰۱). تأثیر سرمایه فکری بر گزارشگری عملکرد پایداری تجاری و استراتژی کسب و کار. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۱۴(۲)، ۶۳-۹۰.

نوروزی، محمد؛ و شهایی، مریم. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت بر هزینه سرمایه: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران. کنفرانس ملی دستاوردهای نوین پژوهشی در حسابداری و مدیریت، رشت، ایران.

References

- Al-Shaer, H., & Zaman, M. (2018). Credibility of sustainability reports: The contribution of audit committees. *Business strategy and the environment*, 27(7), 973-986.
- Andersen, M., & Skjoett-Larsen, T. (2009). Corporate social responsibility in global supply chains. *Supply chain management: an international journal*, 14(2), 75-86.
- Appuhami, R., & Tashakor, S. (2017). The impact of audit committee characteristics on CSR disclosure: An analysis of Australian firms. *Australian Accounting Review*, 27(4), 400-420.
- Arens, A. A., Elder, R. J., Beasley, M. S., & Hogan, C. E. (2019). *Auditing and assurance services*. Pearson.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11(4), 959-975.
- Alwaysseh, A., & Klassen, R. D. (2010). The impact of supply chain structure on the use of supplier socially responsible practices. *International journal of operations & production management*, 30(12), 1246-1268.
- Bonabi Ghadim, R. , Vaez, S. A. and Ensani, R. (2022). The Effect of Intellectual Capital on Sustainability Performance Reporting and Business Strategy. *Financial Accounting Research*, 14(2), 63-90. (in Persian)
- Boubaker, S., Cellier, A., Manita, R., & Saeed, A. (2020). Does corporate social responsibility reduce financial distress risk?. *Economic Modelling*, 91, 835-851.
- Carroll, A. B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of Management Review*, 4(4), 497-505.
- Chen, L., Srinidhi, B., Tsang, A., & Yu, W. (2016). Audited financial reporting and voluntary disclosure of corporate social responsibility (CSR) reports. *Journal of Management Accounting Research*, 28(2), 53-76.
- Chen, Y. C., Hung, M., & Wang, Y. (2018). The effect of mandatory CSR disclosure on firm profitability and social externalities: Evidence from China. *Journal of accounting and economics*, 65(1), 169-190.
- Chen, Z., Ji, X., Li, M., & Li, J. (2023). How corporate social responsibility auditing interacts with supply chain information transparency. *Annals of Operations Research*, 329(1), 1221-1240.

- Choi, J. H., Kim, J. B., Liu, X., & Simunic, D. A. (2008). Audit pricing, legal liability regimes, and Big 4 premiums: Theory and cross-country evidence. *Contemporary accounting research*, 25(1), 55-99.
- Clarkson, P., Li, Y., Richardson, G., & Tsang, A. (2019). Causes and consequences of voluntary assurance of CSR reports: International evidence involving Dow Jones Sustainability Index Inclusion and Firm Valuation. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 32(8), 2451-2474.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- De Villiers, C., Rinaldi, L., & Unerman, J. (2014). Integrated Reporting: Insights, gaps and an agenda for future research. *Accounting, auditing & accountability journal*, 27(7), 1042-1067.
- Deegan, C. (2002). Introduction: The legitimising effect of social and environmental disclosures—a theoretical foundation. *Accounting, auditing & accountability journal*, 15(3), 282-311.
- Deegan, C. (2011). *EBOOK: Financial Accounting Theory: European Edition*. McGraw Hill.
- Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of business research*, 109, 1-14.
- Elkington, J., & Rowlands, I. H. (1999). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. *Alternatives Journal*, 25(4), 42.
- Farooq, M. B., & De Villiers, C. (2017). The market for sustainability assurance services: A comprehensive literature review and future avenues for research. *Pacific Accounting Review*, 29(1), 79-106.
- Farooq, M. B., & De Villiers, C. (2018). The shaping of sustainability assurance through the competition between accounting and non-accounting providers. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 32(1), 307-336.
- Freeman, R. E. (2010). *Strategic management: A stakeholder approach*. Cambridge university press.
- Fuhrmann, S., Ott, C., Looks, E., & Guenther, T. W. (2017). The contents of assurance statements for sustainability reports and information asymmetry. *Accounting and Business Research*, 47(4), 369-400.
- Haddaway, N. R., Page, M. J., Pritchard, C. C., & McGuinness, L. A. (2022). PRISMA2020: An R package and Shiny app for producing PRISMA 2020-compliant flow diagrams, with interactivity for optimised digital transparency and Open Synthesis. *Campbell systematic reviews*, 18(2), e1230.
- Hnatyshyn, L., Kostyrko, I., Prokopyshyn, O., & Maletka, O. (2020). Corporate social responsibility audit. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu: ekonomika APK*, 27, 178-183.
- Holder-Webb, L., Cohen, J. R., Nath, L., & Wood, D. (2009). The supply of corporate social responsibility disclosures among US firms. *Journal of business ethics*, 84, 497-527.
- Initiative, G. R. (2022). Consolidated Set of the GRI Standards. 2021. *Disponível em: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4982561/mod_resource/content/1/gri-standards-consolidated-2018.pdf* Acesso, 10.

- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1919). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. In *Corporate governance* (pp. 77-132). Gower.
- Jizi, M. I., Salama, A., Dixon, R., & Stratling, R. (2014). Corporate governance and corporate social responsibility disclosure: Evidence from the US banking sector. *Journal of business ethics*, 125, 601-615.
- Khan, A., Muttakin, M. B., & Siddiqui, J. (2013). Corporate governance and corporate social responsibility disclosures: Evidence from an emerging economy. *Journal of business ethics*, 114, 207-223.
- Kim, Y., Park, M. S., & Wier, B. (2012). Is earnings quality associated with corporate social responsibility?. *The accounting review*, 87(3), 761-796.
- Kramer, M. R., & Porter, M. E. (2006). Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard business review*, 84(12), 78-92.
- Liao, L., Lin, T., & Zhang, Y. (2018). Corporate board and corporate social responsibility assurance: Evidence from China. *Journal of business ethics*, 150, 211-225.
- Lin, W. L., Ho, J. A., & Sambasivan, M. (2018). Impact of corporate political activity on the relationship between corporate social responsibility and financial performance: a dynamic panel data approach. *Sustainability*, 11(1), 60.
- Martínez-Ferrero, J., & García-Sánchez, I. M. (2017). Sustainability assurance and assurance providers: Corporate governance determinants in stakeholder-oriented countries. *Journal of Management & Organization*, 23(5), 647-670.
- Martínez-Ferrero, J., García-Sánchez, I. M., & Ruiz-Barbadillo, E. (2018). The quality of sustainability assurance reports: The expertise and experience of assurance providers as determinants. *Business Strategy and the Environment*, 27(8), 1181-1196.
- Martín-Martín, A., Orduna-Malea, E., Thelwall, M., & López-Cózar, E. D. (2018). Google Scholar, Web of Science, and Scopus: A systematic comparison of citations in 252 subject categories. *Journal of informetrics*, 12(4), 1160-1177.
- Mohammadi, S., Saeidi, H., & Naghshbandi, N. (2021). The impact of board and audit committee characteristics on corporate social responsibility: evidence from the Iranian stock exchange. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 70(8), 2207-2236.
- Moroney, R., Windsor, C., & Aw, Y. T. (2012). Evidence of assurance enhancing the quality of voluntary environmental disclosures: An empirical analysis. *Accounting & Finance*, 52(3), 903-939.
- Musallam, S. R. (2018). The direct and indirect effect of the existence of risk management on the relationship between audit committee and corporate social responsibility disclosure. *Benchmarking: An International Journal*, 25(9), 4125-4138.
- Norouzi, M., & Shahabi, M. (2019). Investigating the effect of corporate social responsibility disclosure on cost of capital: Evidence from Tehran Stock Exchange. *National Conference on New Research Achievements in Accounting and Management*, Rasht, Iran. (in Persian)

- O'Dwyer, B., Owen, D., & Unerman, J. (2011). Seeking legitimacy for new assurance forms: The case of assurance on sustainability reporting. *Accounting, organizations and society*, 36(1), 31-52.
- Plambeck, E. L., & Taylor, T. A. (2016). Supplier evasion of a buyer's audit: Implications for motivating supplier social and environmental responsibility. *Manufacturing & Service Operations Management*, 18(2), 184-197.
- Reverte, C. (2009). Determinants of corporate social responsibility disclosure ratings by Spanish listed firms. *Journal of business ethics*, 88, 351-366.
- Ruhnke, K., & Gabriel, A. (2013). Determinants of voluntary assurance on sustainability reports: an empirical analysis. *Journal of Business Economics*, 83(9), 1063-1091.
- Said, R., Hj Zainuddin, Y., & Haron, H. (2009). The relationship between corporate social responsibility disclosure and corporate governance characteristics in Malaysian public listed companies. *Social responsibility journal*, 5(2), 212-226.
- Shaukat, A., Qiu, Y., & Trojanowski, G. (2016). Board attributes, corporate social responsibility strategy, and corporate environmental and social performance. *Journal of Business Ethics*, 135, 569-585.
- Simnett, R., Vanstraelen, A., & Chua, W. F. (2009). Assurance on sustainability reports: An international comparison. *The accounting review*, 84(3), 937-967.
- Threlfall, R., King, A., Shulman, J., Bartels, W., & McKenzie, M. (2020). The KPMG Survey of Sustainability Reporting 2020. Retrieved from UK.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2017). Citation-based clustering of publications using CitNetExplorer and VOSviewer. *Scientometrics*, 111, 1053-1070.
- Wallace, W. (1980). The economic role of the audit in free and regulated markets.
- Wang, X. (2023). Research on Corporate Social Responsibility and Audit Fees. *Academic Journal of Business & Management*, 5(21), 135-144.
- Zhao, X., Nan, D., Chen, C., Zhang, S., Che, S., & Kim, J. H. (2023). Bibliometric study on environmental, social, and governance research using CiteSpace. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 1087493.
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.